

A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM KIADVÁNYA. XIII.

JELENTÉS
A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM
1908. ÉS 1909. ÉVI ÁLLAPOTÁRÓL.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

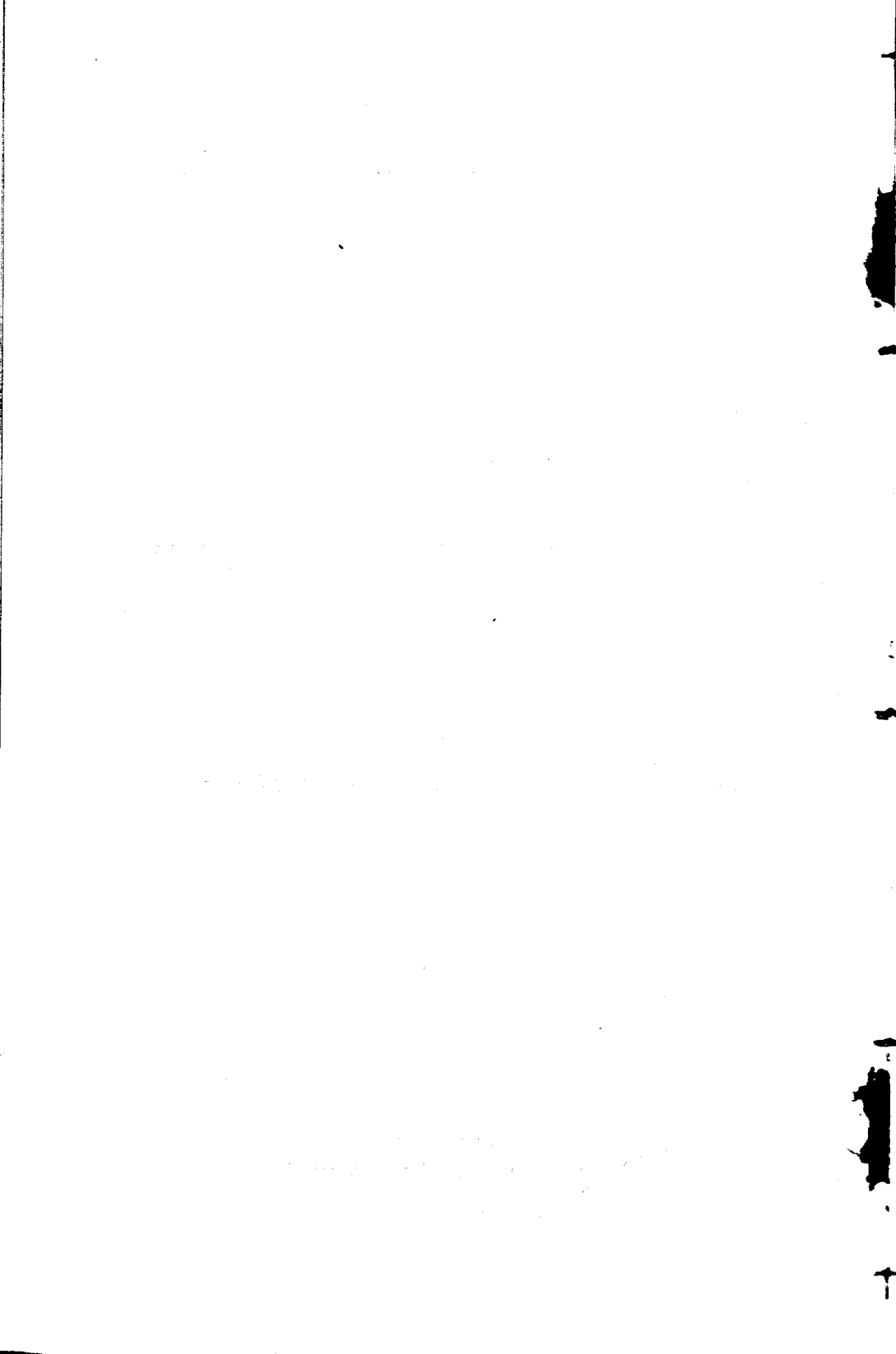
OSSZEÁLLÍTOTTAK:

CSUTAK VILMOS és dr. LÁSZLÓ FERENC
MÚZEUMÓROK.

ügy.

SEPSISZENTGYÖRGY
JÓKAI-NYOMDA-R.-T. KÖNYVNYOMDÁJA

1910. IV.

Örvendetes és szomorú, felemelő és mélyen lehangoló események váltogatták egymást a Székely Nemzeti Múzeum 1908. és 1909. évi történetében.

Kiváló örömeinkre szolgál, hogy az elsőkből többet jegyezhetünk fel múzeumunk két évi krónikájába s most a két év történetén szemlét tartva, nyugodt lélekkel mondhatjuk el, hogy a gondjainkra bízott múzeum a letűnt két év folyamán is jelentős lépést tett nemzeti és kulturális szempontból annyira fontos céljai felé.

Gyűjteményei a magyar királyi államkormány, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, Háromszék-, Csik- és Udvarhelyvármegye s a céljainkat és önzetlen munkánkat mindig megértő és lelkes buzgósággal támogató székely társadalom segítségével a két év alatt szinte nem remélt gazdagodást nyertek, bizonyosságául annak, hogy székely múzeumunkra s múzeumunk nagyarányu erősítésére itt, az ország keleti véghatárán, a minket, maroknyi székelységet minden oldalról erős gyűrűként körülövező s nem ritkán ellenséges magatartásu nemzetiségek tengerében nemcsak tisztán kulturális, de általános nemzeti szempontból is feltétlen szükség van.

*

Annyival nagyobb a fájdalunk, hogy az állandó múzeumi épületünk felépítése érdekében évek hosszú sora óta kifejtett, időnk s erőnk jó részét lekötő fáradozásaink az 1908—909-ik év folyamán sem vezettek végleges sikerre. Évről-évre nőtt s minket folyton fokozódó munkára sarkaló reményeink maig is teljesületlenül maradtak! . . .

Építésügy.

Fájdalmunk és keserűségünk annyival nagyobb, mert évek óta méltán dicsekedhetünk a céljainkat és munkánkat igazán értékelő és mindenben megértő Főfelügyelőség mindig fokozódó s igazán hathatós támogatásával. S ha jelentésünkben mégis csak féleredményre tudunk rámutatni, megkívánjuk egyuttal azt is állapítani, hogy nem rajtunk vagy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének valóban atyai támogatásán, sőt még az államkormány jóindulatán sem, hanem egyedül a mi szerencsétlen, szellemi és anyagi erőink szabad kifejllesztését egyaránt akadályozó, valóban zilált politikai viszonyainkon mult építésügyünk 1908-ban oly szépen indult kérdésének az 1909-ik év folyamán történt újabb megfeneklése.

Csak röviden beszéljük el az idevonatkozó tényeket.

Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter többszöri indokolt kérésünkre és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének legmelegebb ajánlatára a Székely Nemzeti Múzeum részére már korábban megállapított, évi 10.000 koronás részletekben esedékes 50.000 korona építési segélyen kívül újabb 100.000 koronás építési államsegélyt engedélyezett és vett fel az 1908. évi állami költségvetésbe, de azzal a megszorítással, hogy ez újabb államsegély 20 év alatt évi 5000 koronás részletekben folyósítatik.

E 100.000 koronás újabb építési államsegély folyósításának szükségességét az 1908. évi állami költségvetés a következőleg indokolja :

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum új épületének felépítésére a „régebben megállapított 50.000 korona segély a múzeum-egyesületnek körülbelül 35.000 koronára rugó építési tőkájével egyesítve sem képes lehetővé tenni a múzeumnak gyűjteményei nagyságától megszabott terjedelemben való felépítését. A főfelügyelőség legújabb pontos költség-számítása szerint legalább 180.000 koronára van szükség, hogy a múzeum méltó emlékházává váljék a minden téren gyámolításra érdemes székelység történetének, földje és sajátos

szelleme kincseinek egyszerűs mind örök tanúsága legyen ama törekvéseknek is, melyeket az állam a magyarság emez ősi és hű védelmezői javára kifejtett.“ (1908. évi állami költségvetés VI. füzet 116. l.) Mindez kétségtelenül bizonyítja, hogy gr. Apponyi vallás- és közoktatásügyi miniszter teljes jóindulattal méltányolta a mi törekvéseinket s azon érdemeket, melyeket székely nemzetünk ezer éves multunk folyamán kardjával és eszével szerzett.

Igazgató-választmányunk az 1908. és 1909-ik évre egyformán kiutalt 15—15.000 koronás építési államsegélyrészletet takarékpénztárba helyezte s itt örömmel jelentjük, hogy az 1909. december 31-én rendelkezésre álló építési államsegély összege az esedékes kamatokkal együtt **53.463** korona 17 fillérre emelkedett.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége a 100.000 koronás építési államsegély kieszközlésén kívül múzeumunk iránt tanusított érdeklődésének az 1908-ik év folyamán még azzal is kifejezést adott, hogy az építésügy végleges rendezésére Szalay Imre min. tanácsos, orsz. h. főfelügyelőt, dr. Fejérpataky László udv. tanácsos, orsz. felügyelőt és Hüttl Dezső műépítész, orsz. felügyelőt városunkba küldötte. A kiküldött orsz. múzeumi felügyelők július hó 12. és 13-án gyűjteményeinknek megtekintése után — a múzeumtelket bejárták, megvizsgálták s azt az állandó oúhon felépítésére minden tekintetben kiválóan alkalmasnak találva, a július 13-án tartott igazgató-választmányi ülésünkön azon reményüknek adtak kifejezést, hogy a mennyiben államsegélyeink helyett a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter részéről már bizalmasan kilátásba helyezett amortizációs bankkölcsön tényleges engedélyezését megnyerhetjük, múzeumi palotánk felépítése az 1909-ik év tavaszán kezdetét veendi. Ennek következtében igazgató-választmányunk 1908. november. 15-én tartott üléséből a Főfelügyelőséget az állam részéről 20 éven át fizetendő évi ötezer koronás építési államsegélynek amortizációs kölcsönné való állami átalakíttatására annak a körölménynek hangsúlyozásával kérte, hogy az állandó múzeumi épület mielőbbi fel-

építését a gyűjtemények elhelyezésére szolgáló helyiségek igazán tarthatatlan állapotán kívül az a körülmény is szükségessé teszi, hogy a múzeumnak csaknem közvetlen szomszédságában a sepsiszentgyörgyi m. kir. állami tanítónőképző intézet 500 ezer koronás építési munkája egyik elsőrangú építési vállalat útján már angusztus havában kezdetét vette s másfél év alatt befejezést nyer. Ha múzeumunk felépítése ezen idő alatt szintén megtörténhetnék, a vállalati összegben az árlejtés alkalmával 5—10%-os megtakarítást érhetnénk el.

Kérésünkre a főfelügyelőség a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat 942—1908. sz. felterjesztésében még az 1908-ik év folyamán kérte, hogy állandó épületünk felépítését az általa már korábban kilátásba helyezett törlesztéses kölcsön életbe-
léptetésével elrendelni méltóztassék.

A főfelügyelőség által meleg ajánlattal felterjesztett kérésünk teljesítését annyival inkább remélhettük, mert ismertük az államkormánynak múzeumunk iránt érzett, sőt tettekkel is bizonyított jóindulatát s tudtuk, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának még 1908. május 15-én kelt hasonló célú felterjesztésére gr. A p p o n y i Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1908. június 2-án azt válaszolta, hogy a főfelügyelőségi építkezésekre fordított rendkívüli államsegélyek törlesztéses kölcsönné való átalakításának eszméjével „igen szívesen foglalkozik s hogy a kérdést már az 1909. évi állami költségvetésre vonatkozó tárgyalásokba mindenesetre bele fogja vonni.“ (Múzeumi és Könyvtári Értesítő. 1909. évf. 62. l.)

Jól tudtuk, hogy a törlesztéses kölcsönök életbe-
léptetésével egyszerre, vagy öt—tíz év alatt az ország több pontján végrehajtott múzeumi építkezések a mostaninál valamivel nagyobb mértékben vennék igénybe az állampénztárt, de azt is éreztük, hogy — a mint Mihálik József múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő és előadó mondja ez ügyben készített memorandumában — „ha ezzel szembeállítjuk az erkölcsi indokot s a kulturára háramló előnyöket és ha megfontolóra vesszük, hogy e csekély áldozattal szemben minő óriási nyereségére szolgálna a magyar közművelődésnek, ha a vidéken egyszerre tíz múzeum és könyvtár számára épülne fel a már

oly régóta s oly annyira nélkülözött hajlék: lehetetlen be nem látnunk, hogy ez az anyagi áldozat nem is áldozat akkor, a mikor a magyar közművelődés e menedékvárainak komoly létesítéséről esik szó. Mert meggondolandó, hogy a kulturára fordított minden fillér a nemzet erősítésére szolgál, hogy e pénz nem áldozat, de egykoron fényesen kamatozó befektetés a nemzet haladása és jövőndő nagysága érdekében s végre, hogy azok a férfiak, a kik ez időszerint a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyeit annyi lelkesedéssel, önzetlen hazafias készséggel és ügyszeretettel ellátják, a magyar közművelődés terén teljesen ingyen apostolkodnak már évek s évtizedek óta. Lankadatlan munkájukban egy reménység vezeti őket: hogy végre is látni fogják fáradozásuk eredménye gyanánt azt az épületet, a melybe bevonulhat amaz intézmény, melynek biztosítására egy emberélet becsületes munkásságát szentelték, abban az erős meggyőződésben, hogy végre is megtalálják a nemzet segítő kezét akkor, a mikor e segítő kézre valóban égető nagy szükség van.“ (Múzeumi és Könyvtári Értesítő. 1909. évf. 65. l.)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a főfelügyelőség felterjesztésére 1909. május havában, miközben kérésünk kedvező elintézésére közigazgatási uton, Háromszékvármegye főispánjának, Meczner Béla főrendiházi tagnak, mint felügyelő-bizottságunk elnökének szives támogatásával is kísérletet tettünk, azt a választ adta, hogy bár kérelmünket felhozott indokaink folytán méltányosnak tartja, azt sajnálatára, ez idő szerint nem teljesítheti, mert igaz ugyan, hogy a közművelődési házak építési segélyei tekintetében ezt a rendszert a törvényhozástól megnyert hozzájárulás folytán már a folyó évben alkalmazásba kívánja venni, de a vidéki múzeumok tekintetében ilyen kifejezett törvényhozási felhatal-

mazása még nincs, addig pedig, a míg ezzel nem rendelkezik, a szóban levő rendszer alkalmazásában kiterjeszkedőleg nem intézkedhetik.

Leiratában egyébiránt a miniszter még ama reményének is kifejezést adott, hogy az 1910. évi költségvetés során talán módjában lesz a kérdést kedvezőbb megoldásra juttatni.

Fájdalom, az 1910. évi költségvetés megállapítva még mai napig sincs s így attól kell tartanunk, hogy még az 1910-ik év folyamán sem tudjuk elérni azt, a minek megvalósulásához már 1908-ban oly jogosult reményeket fűztünk, végtelen kárára múzeumunknak, melynek igazi fejlődését évről-évre akadályozza, sőt évekre visszaveti ez a régóta megoldásra váró építésügy.

A jelen viszonyok közt, a mikor minden irányból sötét fellegek tornyosulnak politikai életünk látóhatárán, első sorban minden reményünket a főfelügyelőség atyai jóindulatába helyezzük, nem kételkedvén a felől, hogy a főfelügyelőség, mihelyt csak az idő alkalmasnak mutatkozik, az építésügyünk kedvezőbb megoldására vezető lépések megtételét nem fogja elmulasztani.

Ezt annyival inkább remélhetjük, mert a főfelügyelőség ismeri és méltányolta idáig is legjobban a mi valóban tartahatatlan helyiségviszonyainkat s mert csak a főfelügyelőség állandó gondoskodásának köszönhetjük az 1909-ik év jóformán egyetlen pozitívus lépését is az építésügy sikerre juttatása felé.

Értjük múzeumi épületünk terveinek elkészíttetését H ü l l Dezső műépítész, orsz. felügyelő által, melyeket a főfelügyelőség elfogadása s hozzánk való leküldése után igazgatóválasztmányunk is behatóan áttanulmányozott s a kivitelre minden tekintetben kiválóan alkalmasnak talált annyira, hogy felkérte a főfelügyelőséget a részletes kiviteli tervek és részletes költségvetés elkészíttetésére.

Örömmel jegyezzük ide, hogy H ü l l Dezső orsz. felügyelőnek a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1909. évi 2—3. számában is megjelent 200.000 koronás költségvetésű építéstervei a hozzáértők széles körében méltán kiérdemelt elismerést, múzeumunk barátjai szívében pedig őszinte örömet keltettek.

Az építésügy mielőbbi befejezését a gyűjtemények elhelyezésére szolgáló helyiségek alkalmatlan állapotán és szűkvoltán kívül az a körülmény is sürgette, hogy a Székely Mikó-Kollegium előjárósága még az 1907-ik év október 5-én kijelentette, miszerint az utóbbi években országszerte fellépett s így a collegium által is érzett nagy drágaság következtében a gyűjtemények elhelyezésére lefoglalt két collegiumi helyiséget az 1890. szeptember 21-én kötött szerződésben megállapított évi 600 kor.-ért tovább átengedni nem hajlandó. Sőt ugyanakkor kifejezetten tudomására hozta igazgató-választmányunknak, hogy a kérdéses helyiségeket felemelt hasznobér mellett sem nélkülözheti sokáig a collegium.

Ujabb ideiglenes helyiségekről való gondoskodás.

1908. év február 12-én küldött átiratában még azt is hozzátette, hogy abban az esetben, ha az ügy méltányos elintézését nem nyerhet, az 1890. szeptember 11-én kötött szerződés 6-ik pontjában a felmondásra vonatkozólag biztosított jogait április 24-ig kénytelen lesz érvényesíteni

Igazgató-választmányunk 1908. február 22-én tartott gyűlésében foglalkozott e kérdéssel, s hivatkozva arra, hogy anyagi erejének elégtelensége miatt a helyiségek bérét a maga erején nem tudja felemelni, segílyt pedig e célra sem a vármegyétől, sem az államtól nem remélhet, arra kérte az előjáróságot, hogy e kérdést újabb megfontolás és határozat tárgyává téve, a mikor a múzeum állandó épületének számára az 1908. évi állami költségvetésbe felvett újabb 100,000 kor.-ás építési segíly az állandó épület felemelését s ebben a gyűjtemények elhelyezését remélhetőleg már két év alatt lehetségessé teszi, ne kényszerítse a múzeumot a gyors- s éppen ezért költséges és a gyűjtemények anyagának előre kiszámíthatatlan romlásával járó kiköltözésre.

A collegium előjárósága ez indokok alapján — a bérösszeg emelésére hozott határozatát fentartva, április 11-én tartott gyűlésében felmondási jogának gyakorlását egy évre elhalasztotta, de felhívta addig is választmányunkat a szükséges többlet beszerzése végett szükséges lépések megtételére.

Igazgató-választmányunk erre elhatározta, hogy a collegium piactéri helyiségében elhelyezett gyűjtemények számára

az új épület felemelése előtt is új helyiségeket fogad ki s csakhamar V é g h Endréné szül. D ö r g ő Erzsébet urnótól, a múzeumtelek közvetlen szomszédságában szilárd anyagból épült, minden tekintetben alkalmas két helyiséget ki is fogadott, illetve az 1908. november 3-án tartott gyűléséből kifejezett kérésére a kollegium előljárósága a szükséges szerződést 1909. június 1-től évi 900 koronáért nevezett urnóval 1908. december 1-én megkötötte.

Viszont igazgató-választmányunk kötelezte magát, hogy a szerződés tartama alatt a bérösszeg pótlására évi 400 koronát befizet a kollegium pénztárába s a piactéri bolthelyiséget 1909. június hó 1-én az előljáróság rendelkezésére bocsátja. De ezzel szemben kikötötte, hogy az előljáróság azt a kollegiumi helyiséget, melyben a múzeum könyvtára és levéltára van elhelyezve, az új múzeumi épületbe való beköltözés idejéig, a bérösszeg emelése nélkül a múzeum használatában hagyja.

A gyűjtemények egyrészének ezen ideiglenes elhelyezéséből múzeumunkra nézve az az előny származott, hogy az új helyiségekben a régiségtár és néprajzi gyűjtemény régebbi anyagának konzerválását, feldolgozását és leltározását végrehajthatjuk s ezzel a kibérelt helyiségek tözsomszédságában felemelendő új múzeumi épületbe való beköltözés idejét meg rövidíthetjük s a mellett az ásatásokból és gyűjtésekből származó tekintélyes mennyiségű újabb anyag egyrészét is elhelyezhetjük. Minderre a munkára a piactéri szűkhelyiség, mert nehezen lehetett hozzáférni, nem volt elég világos és nem volt szellőztethető, egyáltalában nem volt alkalmas.

A költözködést 1909. év június hó 5—21-ig nagy vigyázzal, de nem kevesebb fáradsággal és a mi itt legfontosabb, oly szerencsével hajtottuk végre, hogy a költözködés következtében egyetlen múzeumi tárgyunk sem sérült meg, még kevésbé ment veszendőbe, sőt a kénytelen költözködést ma szinte szerencsének kell tartanunk, mert ilyenformán egyrészt könnyen szellőztethető és világos helyiségekben az egy csoportba tartozó, de eddig szétszórt s így át nem tekinthető tárgyaink egymás mellé helyeztetek el, másrészt pedig a költözködés folyamán nem kevés oly tárgyat s ezek közt főleg

külömböző textilis-tárgyakat ki tudunk porolni és szellőztetni, melyekre nézve e nem kellemes műveletet szinte megmen-
tésnek kell tekintenünk.

E helyen kell megemlékeznünk igazgató-választmányunk azon kezdeményező intézkedéséről, mely a múzeum 1882. január 2-án megerősített, de azóta több tekintetben elavult alapszabályainak módosítását és a mai élethez alkalmazását célozza.

Alapszabályaink revíziójának végrehajtása céljából első feladatunknak ismertük múzeumunk tulajdonjogának tisztázását.

Özv. C s e r e y Jánosné sz. Z a t h u r e c z k y Emilia urnő a saját tulajdonát képező múzeumát 1877. március 10-én kelt alapító-levelében Háromszék-, Csik- és Udvarhely vármegyék székely közönségének adományozta s egyben világosan kikötötte, hogy az egész székelység közvagyonát képező múzeumot e három megyéből alkotott választmány gondozza.

A gazdag és értékes adományt nevezett vármegyék elfogadták s éveken át szellemi és anyagi támogatásukban részesítették a Sepsiszentgyörgyön elhelyezett múzeumot.

Az 1882-ben megerősített alapszabályok 6. §-a az alapító-levelé kikötésének eleget is tett, a mikor meghatározta, hogy „a Székely Múzeum ügyeit, egy Háromszék-, Csik- és Udvarhely vármegyék főispánjaiból, alispánjaiból, rendezett tanácsu városainak polgármestereiből álló F e l ü g y e l ő - B i z o t t s á g intézi.“

A Felügyelő-Bizottság azonban a három megyé tulajdonát képező sepsiszentgyörgyi múzeum ügyeit legjobb akarata mellett sem tudta — épen szervezeténél fogva — sikeresen intézni s 1890. május 3. óta egyetlen gyűlést sem tartott.

Jog- és hatáskörét szinte kezdet óta a múzeum belső ügyeinek vezetésére rendelt helyi igazgató-választmány vette át s ez intézi 1898. óta a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének irányítása és ellenőrzése, valamint jelentékeny anyagi támogatása mellett a szépen fejlődő múzeum összes ügyeit.

Ily körülmények között, a mikor a felügyelő-bizottság régen megszűnt élni, illetve Csik- és Udvarhely vármegye

A múzeumnak Csik- és Udvarhely vármegyehez való viszonya.

illetékes tényezői az alapszabályokban megállapított jogaikkal nem éltek és kötelességeiket már 20—25 év óta nem teljesítették, igazgató-választmányunk a múzeum állandó csarnokának felépítése alkalmából szükségesnek itélvén alapszabályainak megváltoztatását és így újabb szervezet megállapítását, az 1908. év folyamán terjedelmes s a múzeum történeti multját s fejlődését megvilágító emlékiratban kért határozott feleletet Csik- és Udvarhely vármegyék törvényhatóságától, hogy 1. kívánják-e a Székely Nemzeti Múzeumhoz való tulajdonjogukat jövőre fentartani és 2. ha tulajdonjogukat fentartják, mekkora és miképen biztosított állandó évi segélyezésben akarják részesíteni a múzeumot . . .

Hogy a két törvényhatóság tagjai a kérdéses ügyet alaposabban megismerhessék, az emlékiratot kinyomattuk s az összes törvényhatósági bizottsági tagoknak megküldöttük.

Ismerve Csik- és Udvarhely vármegyék törvényhatóságának áldozatkészségét és hazafiságát, bizalommal tekintettünk emlékiratunk ügyében hozandó határozatuk elé.

Reménységünkben nem is csalódtunk! Csik- és Udvarhely vármegyék törvényhatósági bizottsága ugyanis hozott határozatával egyszermindenkorra véglegesen tisztázta a múzeum tulajdonjogát, sőt a 2-ik kérdésünkre adott feleletével mindkét vármegye új működési tért, egyttal azonban új segédforrást is nyitott meg múzeumunk számára.

U d v a r h e l y vármegye törvényhatósági bizottsága 1908. december 19-én Székelyudvarhelyt tartott rendes közgyűlésében tárgyalta igazgató-választmányunknak idevonatkozó 67—1908. sz. átiratát, s válaszképen kimondotta, hogy a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumhoz való társ-tulajdonjogát fentartja, s annak erősítése végett a saját külön kezelésében levő vármegyei múzeum tárgyait a Székely Nemzeti Múzeum kezelésébe engedi át.

Határozatában ezenkívül a tulajdonjog fentartásának indoklásául szükségesnek tartotta annak a körülménynek hangsúlyozását, hogy ezt a tulajdonjogot a Székely Nemzeti Múzeum alapítója is biztosította Udvarhelyvármegye részére. Aztán a múzeum tovább fejlesztésében, gyűjteményeinek sza-

porításában Udvarhely vármegye közönsége is jelentékenyen résztvett s így tulajdonjogának nemcsak jogi, hanem maga által szerzett tárgyi alapjai is vannak.

Végül pedig magát a Székely Nemzeti Múzeum jelentőségét fokozná le, ha abban az összes székelység tulajdonrészesedése helyett csak egy megye érdekeltisége érvényesülne.

Ezek hangoztatása mellett kijelentette még a törvényhatóság, hogy a saját kezelésében levő múzeumi tárgyak átengedésén kívül más szolgáltatást e z i d ő s z e r i n t n e m a d h a t, rendszeres pénzbeli segélyezést nem ígérhet meg, mert erre módja nincs.

C s i k m e g y e törvényhatósági bizottsága 1909. évi május hó 24-én, C s i k s z e r e d á n tartott rendes közgyűlésében tárgyalta átiratunkat, s a megyei magánjavak igazgatótanácsának javaslatára kimondotta, hogy az emlékiratunkban foglaltakra való tekintettel a Székely Nemzeti Múzeumhoz való tulajdonjogát a jövőre is fentartja s ebből kifolyólag a múzeumot 1909. évi január hó 1-től kezdve a megye ruházati alapjából 500 kor. állandó évi segélyben részesíti.

Örömmel jegyezzük ide, hogy Csikvármegye törvényhatósági bizottságának e hazafias és kulturális érzésből fakadó nagyfontosságú határozatát a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter 80,545. sz. leiratában, 1909. július 30-án jóváhagyta s ennek következtében a megyei nevelési kölcsön pénztárnoksága a vármegye jeles tulajdonokkal ékeskedő alispánjának, mint a magánjavak igazgatótanácsa elnökének felhívására az 1909-ik esztendőre esedékes 500 kor.-t már 1909. november elején befizette múzeumunk pénztárába.

Igazgató-választmányunk lelkesült örömmel vette tudomásul mindkét vármegye törvényhatósági bizottságának nagyfontosságú határozatát, s Udvarhelyvármegye törvényhatóságának az udvarhelyvármegyei múzeum anyagának átengedéseért, Csikvármegye törvényhatóságának pedig a megszavazott állandó évi segélyért hazafias köszönetet mondott.

Valóban a testvérvármegyék törvényhatósági bizottságának e jelzett nagyfontosságú határozata nemcsak múzeumunk

tulajdonjogának végleges tisztázását tette lehetővé; de éppen jelzett 67—1908. sz. emlékiratunkban is világosan körvonalazott céljaink megvalósíthatására is hathatós támogatást nyújt s egyformán megtiszteli a nevezett vármegyék hazafias és közművelődési célokért mindig áldozatkész közönségét, valamint egész székely nemzetünket és Székelyföldünket, melynek az évről-évre fejlődő és gazdagodó Székely Nemzeti Múzeum mindnyájunk által nagybecsült és féltékenyen gondozott közös kincses háza! . . .

Igazgató-választmányunk az Udvarhelyvármegyei múzeum anyagának átvételére Csutak Vilmos múzemőrt Székelyudvarhelyre küldötte, a ki a múzeumi tárgyak átadásával megbízott dr. Sebesi János vármegyei alispánnál szeptember 26-án jelentkezvén, az ő utasítása alapján és intézkedései következtében másnap, szeptember 27-én, miután az udvarhelyvármegyei múzeum-egylet részéről Molnár Károly nyug. főreáliskolai tanár, múzeum-igazgató és Dózsa Jakab főreáliskolai tanár, könyvtárnok, az Udvarhelyvármegye részéről kiküldött Szabó Gábor tb. főjegyző és Pálffy Aladár p. ü. számtiszt bizottsági tagoknak a rendben talált összes múzeumi tárgyakat és könyvtári anyagot átadta, — az eredeti leltárak alapján az egész múzeumi anyagot nevezett vármegyei bizottságtól átvette s nyomban a legnagyobb gondossággal ládába csomagolva, vasuton Sepsiszentgyörgyre szállította.

Udvarhelyvármegyének ezen kezelésünkbe átengedett múzeumi könyvtári anyaga 1 albumból, 264 kötetből, 144 füzetből és 160 lappéldányból, azaz összesen 569 darabból; régiségügyi anyaga 895 darabból, néprajzi anyaga 21 darabból, természetrajzi anyaga 14 darabból s így az egész múzeumi anyag összesen **1499 darabból áll.**

Ha tekintetbe vesszük, hogy az 1499 darabból, főleg a régiségügyi csoport darabjai közül több tárgy Udvarhelyvármegye, sőt az egész Székelyföld történeti multjára nézve jelentős értéket képvisel, valóban igaz hálát kell éreznünk Udvarhelyvármegye törvényhatósága és az Udvarhelyvármegyei múzeumegyesület minden egyes tagja, de főleg a nemes vár-

megye főispánja, Ugron Ákos és alispánja, dr. Sebesi János iránt, kiknek — ha jól tudjuk — legelőkelőbb része volt a múzeum anyagának átengedésében s ezzel az egész székely nemzet múzeumának hathatós támogatásában.

De semmivel sem kisebb hála kötelezte múzeumunkat és egész székely nemzetünket Csikvármegye törvényhatósága, melynek fentebb jelzett derék határozataért mindenekelőtt dr. Kállay Ubul főispánnak, a nemzeti multunkon és kulturánkon oly rajongó szeretettel csüngő tudós történetirónak, azután dr. Fejér Sándor alispánnak és Balló István tanfelügyelőnek, altorjai br. Apor Péter, a mádэфalvi Siculicidium stb. tudós székely történetirójának tartozunk igaz hálaival és elismeréssel.

Udvarhelyvármegyének 1499 darabból álló letétje után nagyobb adományaink sorából is első sorban gr. Nemes János hidvégi nagybirtokosnak 22 darabból álló costume-adományát kell méltóképen kiemelnünk, mely múzeumunk viselettörténeti emlékekben egyáltalán nem gazdag anyagának nem remélt, valóban nagyarányu meggazdagodását jelenti.

Nagyobb adományok.

A gr. Nemes család tagjai, évszázadok hosszú sora óta, közelebről a XIII. század derekától kezdve, a mikor IV. Béla király Székföldét, azaz a mai Hidvég, Erősd, Árapatak stb. községek területét a Sepszi székbeli Akadás fiának, Vince comesnek, a derék főuri család ismert őséneke adományozta, mindig előkelő szerepet vittek Háromszékvármegye, sőt az egész Székelyföld és Erdély történetében is.

Ennek, a sok százados közös történeti multban kifejlődött meleg rokonérzésnek adott kifejezést gr. Nemes János, a mikor főuri családja hidvégi sirboltjának kijavittatása alkalmával napvilágra került évszázados ruhákat és ruhadarabokat fenkölt gondolkozásu nejének, gr. Csáky Natália őméltóságának helyeslésével a székely nemzet sepsiszentgyörgyi múzeumának adományozta, sőt — éppen a grófné őméltóságának nagylelkü indítványára — ígéretet tett, hogy a nemes család őseire is fényt vető nagyértékü adomány kegyeletes elhelyezéséhez szükséges kiállítási szekrény elkészítéséről is gondoskodik.

A magyar s közelebbről az erdélyi főuri viselet történeti fejlődését, főleg a XVI. századtól kezdve, — s ennek végéig nyúlnak vissza a nemes gróf adományai, — ma már nemcsak történelmi adatokból és leírásokból, valamint egykori képekből, metszetekből, szobrokból, címerekből stb., szóval nemcsak írott emlékekből és a legkülönbözőbb képes ábrázolásokból, hanem egykori eredeti ruhákból és ruhadarabokból is tanulmányozhatjuk, mert — Istennek hála — nagyobb múzeumainkban és egyes főuri családjaink birtokában ilyenemű emlékek is „elég szép számban“ maradtak korunkra.

Ki tagadhatná azonban, hogy ilyenemű emlékeink, melyek jelentőség és érték dolgában messzire tulszárnyalják amazokat, egyáltalán nincsenek arányban sem az írott történeti adatok, sem a képes ábrázolások nagy tömegével.

Gr. N e m e s János nagybirtokosnak igaz műveltséggel párosult áldozatkész hazafisága azért valódi drága kincset juttatott múzeumunk birtokába, melynek igazi értékéről egyelőre csak annak pusztá felemlítése is fogalmat nyújthat, hogy pl. a 22 costume-darab között a minden valószínűség szerint XVIII. századból maradt rojtos selyem kendő, csipke, fátyol, mente- és nadrágzsinórzat stb. mellett egy négy darabban fenmaradt, alján fémszálas vert csipkével díszített zöld alapszínű női szoknya, egy egész jó állapotban fenmaradt női mellénnyel együtt a XVI. század végétől maradt korunkra; egy 3 darabban fenmaradt sárga selyem dolmány a XVII. század 2-ik felének, egy másik bámulatos épen megmaradt zsinóros, gombos selyembrokát-dolmány, a hozzátartozó szintén ép nadrággal együtt a Rákóczi-szabadságharc korának főuri viseletéről nyújt világot; ismét egy zöldes-sárga színű selyembrokát mellény a Mária Terézia korából származik.

Kérésünkre az összes ruhák és ruhadarabok préparálását és kiállításra való előkészítetését, — minthogy ilyenemű munka elvégzésére mi megfelelő laboratóriummal és eszközökkel nem rendelkezünk, — a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egylet érem- és régiségtárának igazgatója, dr. P ó s t a Béla egyetemi tanár és országos felügyelő volt szíves elvállalni, s örömmel jelentjük, hogy e nagy körültekintést és alapos

szak tudást igénylő terhes munka már a befejezéshez közeledik.

Épen azért ezuttal csak az adomány bejelentésére szorítkozva, részletesebb ismertetésünket az 1910. évről szóló jelentésünkben tesszük meg.

Nagyobb adományaink sorában említjük meg, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége útján több igen értékes könyvadománnyal és letéttel gazdagította könyvtárunkat; a magyar országgyűlés képviselőháza összes kiadványait, az állományomda pedig 210 darab kiadványát küldötte meg könyvtárunk számára.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium ezenkívül képzőművészeti osztályunkat Barabás Miklós híres székely festőművésziünknek, alapi Salamón Lajost ábrázoló pompás festményével gazdagította.

A magános adományozók sorából először dr. Bálint Gábor kolozsvári tud. egyetemi tanárnak nevét emeljük ki, ki a közelmúlt évek folyamán tett igen értékes adományait az 1908. évben 133 drb könyvvel, 60 drb éremmel és más régiségtárggyal egészítette ki; azután a Barabás Samu országos levéltárnokét, a kiváló székely diplomatikusét és történetíróét, a ki 174 drb jobbára orvosi könyvet, füzetet és ujságszámot adományozott könyvtárunknak; a Zayzon Ferenc főgimn. tanár és tiszteletbeli múzeumőrét, a ki 115 drb jobbára 1848—49-ből való értékes okiratot; az özv. gr. Nemes Jánosné szül. gr. Bethlen Polixéna urnőét, a ki 12 drb néprajzi tárgyat; a Csoboth János alsótorjai birtokosét, a ki 13 drb bronzeszközt és 11 drb kisebb értékű érmét; és végül a Gyárfás Győző műszaki tanácsos, igazgató-választmányi tagét, a ki 14 drb kitömött székelyföldi madárral gazdagította eddigi értékes adományai sorát.

Az 1908—1909. esztendő nevezetesebb eseményeinek sorában emlékezünk meg néhány igen megtisztelő látogatásról. Látogatások.

Szalay Imre miniszteri tanácsos, országos főfelügyelőhelyettesnek, dr. Fejérpataky László egyetemi tanár, országos felügyelőnek és dr. Hüttl Dezső műépítész, országos

felügyelőnek 1908. július 12—13-án az építésügyben tett látogatásán kívül, melyről már megemlékeztünk, 1908. június 20—21-én dr. Horváth Géza országos felügyelő, a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának igazgatója, 1908. augusztus 6—7-én dr. Pálffy Mór, a magyar királyi földtani intézet főgeológusa, 1908. szeptember 26-án dr. Posta Béla kolozsvári tudomány-egyetemi tanár, országos felügyelő, 1909. szeptember 14-én dr. Semayer Vilibald, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának igazgatója tett hivatalos látogatást. Vele együtt kereste fel múzeumunkat dr. Dorsay György a chicágói Fields-múzeum kurátora s a Tribune lap ékestartó külföldi levelezője, az Egyesült Államok kiváló ethnográfusa, kit az Egyesült Államok kormánya a szorosabb értelemben vett ethnográfiai tanulmányokon kívül az Amerikába induló magyar kivándorlás gazdaságpolitikai okainak megállapítása végett küldött hazánkba. Néprajzi tanulmányok céljából mindkét vendégünk dr. László Ferenc és Csutak Vilmos múzeumőr társaságában Árkos községbe tett kirándulást, hol br. Szentkereszty Béla nagybirtokosnak voltak szívesen látott vendégei.

Szeptember 6—10-ig múzeumunknak régi (1881—89.) nagyérdemű öre, most a Magyar Nemzeti Múzeum archaeologiai osztályának igazgató-öre, Nagy Géza látogatta meg múzeumunkat, a ki előbb gyűjteményeinknek távozása óta történt jelentős gyarapodását vizsgálta át, majd Darányi Ignác földmivelésügyi miniszter megbízásából az 1910. év nyarán Wienben rendezendő első nemzetközi vadászkiállítás magyar osztályának számára a múzeumunkban nagyszámban őrzött vadászkezségek közül 3 drb lándzsát, 27 drb löpor-tartót, 7 drb nyílcsúcsot, 5 drb puskát, 2 drb vadászevőkészletet s végül 6 drb különböző vadászestközt irt össze, távozása közben pedig Csutak Vilmos múzeumőr társaságában az erödsi praemykenaei östelepet kereste fel, melynek feltárásával múzeumunk már országunk határain kívül is ismerést szerzett a magyar tudományosságának.

Ennek bizonyosságául említjük fel, hogy 1908. szeptember 26, 27, 28-án dr. Schmidt Hubert, a berlini kir. múzeum

régiségtárának igazgató-öre, 1909. szeptember 13—14-én dr. Kossinna Gusztáv, a berlini egyetem archaeologus professora, majd 1909. november 16—18-án dr. Schmidt Hubert ismételten is meglátogatta múzeumunkat.

Dr. Schmidt Hubert óhajtására dr. László Ferenc múzeumőr 1908. szeptember 26—27-én Erösdön a tyiszk-hegyi őstelepen, 1909. november 18-án Málnásfürdön a füvenyestetői őstelepen végzett ásátásokat. Utóbbi alkalommal Teutsch Gyula brassói archaeologus is vendégünk volt.

E hivatalos és tudományos jellegű látogatásoknak fel-
említésén kívül azt is ide jegyezzük, hogy a múzeumi fő-
felügyelőség és igazgató-választmányunk között idáig fennálló
személyes kapcsolatot a hivatalos írásbeli érintkezésem kívül
főképp Gödri Ferenc polgármester és igazgató-választmányi
elnök tartotta fenn, a ki különböző ügyekben több ízben
Budapesten személyesen tárgyalt a főfelügyelőség vezetőségé-
vel és egyes tagjaival.

A múzeumőrök ezenkívül a kolozsvári Ferencz József tudom-
ányegyetem archaeologus tanárától, az Erdélyi Nemzeti Mú-
zeum érem- és régiségtárának igazgatójától, dr. Pósta Bél aorsz.
felügyelőtől nyertek több ízben jelentős szellemi támogatást.

Igyekezünk a benső összeköttetést a társintézetekkel
is fentartani.

Erdélyi Mú-
zeum Jubi-
leuma.

Azt is felemlítjük, hogy nagymérvű elfoglaltatásunk
és szegényes anyagi viszonyaink következtében igaz-
sajnálatainkra nem vehettünk részt a múzeumok és
könyvtárak országos szövetségének 1909.
szeptember hó 25—26-án Nagynyeden tartott vándor-
gyűlésén, de megjelentünk a fennállásának 50 éves fordulóját
ünneplő Erdélyi Múzeum Egyesület november
23—24-én Kolozsvárt tartott ünnepi közgyűlésén s Vajna
István árvaszéki elnök, ig.-választmányi tag és Csutak
Vilmos múzeumőr által igaz rokonérzéssel üdvözlöttük a jubi-
láns egyesületet, melynek főleg könyvtárával és régiségtárá-
val állandó összeköttetést tartunk fenn.

Igazgató-választmányunk az 1908—1909. év folyamán
négy gyűlést tartott, melyeken egyéb folyó ügyeken kívül a

Az igazgató-
választmány
működése.

jelentésünkben már ismertetett ügyeket tárgyalta. A rendes muzeális munkát a múzeumőrök az igazgató-választmány elnökével egyetértőleg végezték s munkájukról az igazgató-választmányi gyűléseken az igazgató-választmánynak beszámoltak.

Múzeumunk tisztikarában a következő változás történt. Z a y z o n Ferenc főgimn. tanár, múzeumőr a Székely Mikó-Kollegium előjáróságához beadott kérésében tanári kötelességeivel járó terhes elfoglaltsága miatt 1908. szeptember hó folyamán múzeumőri megbízatásáról lemondott s lemondását az előjáróság tudomásul vette.

Midőn igazgató-választmányunk a collegium előjáróságával kötött szerződés értelmében nevezett múzeumőr lemondását sajnálattal szintén tudomásul vette, hat és fél évi buzgó működéséért elismerését és jkvi köszöntét fejezte ki, érdemei elismeréséül tiszteletbeli múzeumörnek s rendes választmányi tagnak választotta.

Helyébe a collegium előjárósága 1908. év december 1-től kezdődő határidővel választmányunk rendes tagját, C s u t a k Vilmos főgimn. tanárt választotta meg múzeumörnek. E személyváltozást igazgató-választmányunk az 1908. november 4-én tartott gyűlésen, s a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősege 967—1908. sz. leiratában jóváhagyó tudomásul vette.

Választmányunkat 3 új taggal egészítettük ki. A megválasztottak, névszerint dr. B a r t h a Imre kovásznai ügyvéd, H o f f m a n n Géza köpeczi bányagazgató és dr. T ö r ö k Andor kézdívasárhelyi polgármester: egytől-egyig kiváló érdeklődést tanusítottak eddig is múzeumunk iránt. Megválasztásukból jelentékeny hasznót remélünk múzeumunkra.

E szerint múzeumunk tisztikara 5 tagból s igazgató-választmányunk a tisztikarral együtt 18 rendes tagból áll.

Igazgató-választmányunk elnöke: G ö d r i Ferenc Sepsiszentgyörgy r. t. város polgármestere; igazgató-választmányunk tagjai: dr. B a r t h a Imre ügyvéd (Kovászna), dr. B e n e István ügyvéd, országgyűlési képviselő, C s u t a k Vilmos főgimnáziumi tanár, múzeumőr, dr. D a d a y Vilmos

kórházi és városi főorvos, F e j é r M a n o esperes-kanonok, G y á r f á s Győző műszaki tanácsos (Budapest), H o f f m a n n Géza bányaigazgató (Köpecz), K o v á c s László m. kir. p. ü. számtanácsos, dr. K ü n n l e Tivadar ügyvéd, dr. L á s z l ó Ferenc főgimnáziumi tanár, múzeumőr, dr. N a g y Sándor vármegyei főorvos, S i p o s Sámuel árvaházi igazgató, múzeumi pénztáros, dr. T ö r ö k Andor polgármester (Kézdívásárhely), V a j n a István árvaszéki elnök, Z a t h u r e c z k y Gyula nagybirtokos, Z a y z o n Béla polgári iskolai igazgató, Z a y z o n Ferenc főgimnáziumi tanár, tb. múzeumőr.

A gyűjtemények gyarapodásáról és a törzsanyag állománnyáról a következőket jelentjük.

Gyűjtemények
állománya.

Az 1908. évben a gyarapodás a következő: 1. Könyvtárnál: 1023 drb. 2. Régiségtárnál: 2226 drb. 3. Néprajzi gyűjteménynél: 76 drb. 4. Képzőművészeti gyűjteménynél: — drb. 5. Természetrajzi gyűjteménynél: 102 drb. Összesen 3427 drb.

A gyűjtemények törzsanyagának állománya 1908. év végén: 1. Könyvtárnál: 42,133 drb. 2. Régiségtárnál: 13,780 drb. 3. Néprajzi gyűjteménynél: 4887 drb. 4. Képzőművészeti gyűjteménynél: 462 drb. 5. Természetrajzi gyűjteménynél: 7554 drb. Összesen: 68,816 drb.

Az 1909. évi gyarapodás a következő: 1. Könyvtárnál 1405 drb. 2. Régiségtárnál: 2261 drb. 3. Néprajzi gyűjteménynél 104 drb. 4. Képzőművészeti gyűjteménynél 27 drb. 5. Természetrajzi gyűjteménynél 122 drb.

A gyűjtemények törzsanyagának állománya az 1909. év végén: 1. Könyvtárnál 43.538 drb. 2. Régiségtárnál 16.041 drb. 3. Néprajzi gyűjteménynél 4991 drb. 4. Képzőművészeti gyűjteménynél 489 drb. 5. Természetrajzi gyűjteménynél 7676 drb. Összesen: 72,735 drb.

Múzeumunk részére az 1907-re kiutalt 1900 korona gyarapodási államsegély s az előző évi maradványok felhasználásáról beterjesztett 9—1908. számú elszámolásunkat a Főfelügyelőség 117—1908. sz. a. jóváhagyó tudomásul vette.

Állami támog
atás.

Az 1908. évre folyósított gyarapodási államsegélyért 1908. február 26-án beadott kérésünkkel együttesen terjesz-

tettük be a segély felhasználására vonatkozó tervezetet is, mely tervezet 230—1908. sz. alatt megerősítést nyert s ennek megfelelően használtuk fel a rendelkezésre bocsátott segélyösszeget.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a Főfelügyelőség ajánlatára 73248—1908. sz. rendeletével az 1908. évre 1300 kor. gyarapodási segélyt utalt ki múzeumunk részére a következőképen megjelölt célokra és összegekben: Könyvtári szükségletekre: 500 kor., régiségtári szükségletekre 400 kor., néprajzi gyűjtésre 400 kor. Az államsegély összegéről a Főfelügyelőség 230—1908. sz. alatt értesített. Az államsegély felhasználásáról készített részletes elszámolást s az abból szerzett tárgyakról készített részletes kimutatást a Főfelügyelőség 1207—1907. sz. intézkedése folytán 1909. év január 30-án 12—1909. sz. alatt terjesztettük fel. Az elszámolás főbb adatai következők:

1. Könyvtárnál: rendelkezésre állott 500 kor., felhasználtatott 500 kor. 2. Régiségtárnál rendelkezésre állott az előző évi 27 kor. 55 fillér maradvánnyal együtt összesen 427 kor. 55 fil. Felhasználtatott ugyanennyi. 3. Néprajzi gyűjteménynél: rendelkezésre állott összesen 400 kor.; felhasználtatott 174 kor. 10 fil.; megy át 1909-re 225 kor. 90 fil. 4. Természetrajzi gyűjteménynél: rendelkezésre állott az előző évi 191 kor. 27 fillér maradvánnyal együtt összesen 191 kor. 27 fillér; felhasználtatott ugyanennyi.

Az 1908-ra kiutalt gyarapodási államsegély s az előző évi maradványok felhasználásáról beterjesztett 12—1909. számú elszámolásunkat a Főfelügyelőség 109—1909. szám alatt jóváhagyó tudomásul vette.

Az 1909. évre folyósítandó gyarapodási államsegélyért 23—1909. sz. alatt beadott kérésünkkel együttesen beterjesztettük e segély felhasználására vonatkozó tervezetet is, mely tervezet 350—1909. sz. alatt megerősítést nyert s ennek megfelelően használtuk fel a rendelkezésre bocsátott segélyösszegeket.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a Főfelügyelőség ajánlatára 35482—1909. sz. rendeletével az 1909. évre

1300 kor. gyarapodási segélyt utalt ki múzeumunk részére a következőképen megjelölt célokra és összegekben: Könyvtári szükségletekre 400 kor., régiségtári szükségletekre 400 kor., néprajzi gyűjtésre 300 kor., term. rajzi gyűjteményre 200 kor. Erről minket a Főfelügyelőség 90—1909. sz. alatt értesített. Az 1909. évi államsegély felhasználásáról készített részletes elszámolást s az államsegélyből szerzett tárgyakról készített részletes kimutatást a Főfelügyelőség 53—1910. sz. intézkedése folytán együttesen terjesztettük fel.

Az elszámolás főbb adatai a következők:

1. Könyvtárnál: rendelkezésre állott 400 kor.; felhasználtatott 400 kor. 2. Régiségtárnál: rendelkezésre állott 400 kor.; felhasználtatott 400 kor. 3. Néprajzi gyűjteménynél: rendelkezésre állott előző évi 225 kor. 90 fil. maradvánnyal együtt összesen 525 kor. 90 fil.; felhasználtatott 208 kor. 41 fil. Átmege az 1910. évre 317 kor. 49 fil. 4. Természetrajzi gyűjteménynél rendelkezésre állott 200 kor.; felhasználtatott 200 kor.

A gyűjtemények gyarapodásáról, az ásatás, gyűjtés, vásárlás, letét, ajándék, vagy csere útján szerzett tárgyakról, valamint általában múzeális törekvéseinkről s ezek érdekében kifejtett munkánkról a gyűjteménycsoportok sorrendjében az alábbiakban számolunk be.

Gyűjtemények
gyarapodása.

I. Könyvtár és levéltár. Kétségtelenül igaz, hogy könyvtári és levéltári anyagunk a Főfelügyelőség, Udvarhely megye és a nagy közönség áldozatkészségéből, valamint saját alapjainknak ide fordítható jövedelméből az 1908. és 1909-ik év folyamán is tekintélyes gyarapodást nyert.

E gyarapodás azonban egyáltalán nincs arányban a könyvtárunkkal, valamint levéltárunkkal szemben jogosultán támasztott és támasztható igényekkel, annyival inkább, mert könyvtári anyagunk tulnyomó nagyrésze eleitől kezdve a nagy közönség adakozásából jutván gondozásunk alá, inkább múzeális értékkel bír, azaz — nagyobb részében soha senki által nem olvasott könyvekből áll.

E közhasználatból régóta kiment könyvek közt nagy számban vannak igen értékesek. Mindenekelőtt hangsúlyozzuk,

1300 kor. gyarapodási segélyt utalt ki múzeumunk részére a következőképen megjelölt célokra és összegekben: Könyvtári szükségletekre 400 kor., régiségtári szükségletekre 400 kor., néprajzi gyűjtésre 300 kor., term. rajzi gyűjteményre 200 kor. Erről minket a Főfelügyelőség 90—1909. sz. alatt értesített. Az 1909. évi államsegély felhasználásáról készített részletes elszámolást s az államsegélyből szerzett tárgyakról készített részletes kimutatást a Főfelügyelőség 53—1910. sz. intézkedése folytán együttesen terjesztettük fel.

Az elszámolás főbb adatai a következők:

1. Könyvtárnál: rendelkezésre állott 400 kor.; felhasználtatott 400 kor. 2. Régiségtárnál: rendelkezésre állott 400 kor.; felhasználtatott 400 kor. 3. Néprajzi gyűjteménynél: rendelkezésre állott előző évi 225 kor. 90 fil. maradvánnyal együtt összesen 525 kor. 90 fil.; felhasználtatott 208 kor. 41 fil. Átmege az 1910. évre 317 kor. 49 fil. 4. Természetrajzi gyűjteménynél rendelkezésre állott 200 kor.; felhasználtatott 200 kor.

A gyűjtemények gyarapodásáról, az ásatás, gyűjtés, vásárlás, letét, ajándék, vagy csere útján szerzett tárgyakról, valamint általában múzeális törekvéseinkről s ezek érdekében kifejtett munkánkról a gyűjteménycsoportok sorrendjében az alábbiakban számolunk be.

Gyűjtemények
gyarapodása.

I. Könyvtár és levéltár. Kétségtelenül igaz, hogy könyvtári és levéltári anyagunk a Főfelügyelőség, Udvarhely megye és a nagy közönség áldozatkészségéből, valamint sajtó alapjainknak ide fordítható jövedelméből az 1908. és 1909-ik év folyamán is tekintélyes gyarapodást nyert.

E gyarapodás azonban egyáltalán nincs arányban a könyvtárunkkal, valamint levéltárunkkal szemben jogosultan támasztott és támasztható igényekkel, annyival inkább, mert könyvtári anyagunk tulnyomó nagyrésze eleitől kezdve a nagy közönség adakozásából jutván gondozásunk alá, inkább múzeális értékkel bír, azaz — nagyobb részében solia senki által nem olvasott könyvekből áll.

E közhasználatból régóta kiment könyvek közt nagyszámban vannak igen értékesek. Mindenekelőtt hangsúlyozzuk,

hogy pl. csak az 1711. előtt megjelent régi magyar könyvek egymagukban is egy szép és igen értékes kis könyvtára szaporodtak fel, de ezzel szemben az is kétségtelenül igaz, hogy az ily régi könyvekből álló könyvtár bármilyen értéket is képviseljen, egyáltalán nem képes megfelelni azoknak a jogosult kívánalmaknak, melyeket a nagy közönség egy modern közkönyvtárral szemben támaszt.

Jóformán csak a legutóbbi években javult valamennyire könyvtárunk helyzete, mióta főleg a Főfelügyelőség hathatós támogatása következtében évenként 500—600 koronát fordítottunk könyvtárunk fejlesztésére.

De a vásárlások útján mindenekelőtt a gyűjteményeink feldolgozásához multhatatlanul szükséges, legtöbbször igen drága szakkönyveket kellett beszerezniünk, s a mi összeg még fennmaradt, azt a legszükségesebb folyóiratok előfizetési díja, valamint a könyvkötési munkálatok ára csaknem teljesen felemésztette.

Igy történt, hogy aránylag a legutóbbi évek folyamán is kevés oly mű szereztetett be, mely egy modern közkönyvtárhoz fűződött igényeknek mindenben képes megfelelni. Egy jól felszerelt közkönyvtárra azonban a minden kulturális központtól távol, még a szamosparti Athenaetől is 365 km-re, az ország legkeletibb véghatárán fekvő Sepsiszentgyörgy városában, hol mint központi helyen annyi megyei, állami és magánhivatal és annyi iskola van, (pl. egy ref. főgimnázium, egy áll. tanítónőképző intézet, két polgári iskola, női ipariskola, elemi iskola stb.) a hol tehát a lakósnak legalább is jó egyharmada az értelmiséghez, vagy a művelt középosztályhoz tartozik, és a hol egyetlen számottevő könyvtár nincsen, azt hisszük, általános nemzeti szempontból is feltétlenül szükség van.

Ilyen közkönyvtárat pedig a mi viszonyaink között csakis a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárából lehet és kell is minél előbb fejleszteni.

Háromszékmege hazafias lelkű székely társadalma az utolsó félszázad folyamán különböző kulturális és nemzeti célokra már oly sokszor, és annyit áldozott, hogy — fájdalom —

tisztán a maga erejéből talán egy szerényebb igényű köz-könyvtár megeremtését sem tudná sikerrel eszközölni.

E tudattól áthatva a Főfelügyelőség útján már az 1909-ik évre kértük a m. kir. államkormány fokozott támogatását s bár ezuttal kérésünk nem járt teljes sikerrel, nem szűnünk meg addig fáradozásunkban, míg a Székely Nemzeti Múzeum könyvtári osztályából a mai kor igényeit legalább nagyjában kielégítő közkönyvtárat nem teremtettünk.

Céljaink és könyvtári törekvéseink jellemzésére még azt is idejegyezzük, hogy az 1909-ik esztendőre, bár ismét eredmény nélkül, 400 kor. rendkívüli államsegélyt kértünk Siculicáknak, azaz székely írók műveinek vagy a székelyekről és a Székelyföldről írt műveknek, és végül székely családok okleveleinek és levelesládáinak gyűjtésére és megvásárlására.

Siculicák
gyűjtése.

Múzeumunk hivatásának eleven érte és szomoru tapasztalataink, melyekben az 1909-ik esztendő tanulságai még inkább megerősítettek, kötelességünké teszik, hogy az igazi értékelés kellő hiánya, szóval a tudatlanság és közöny miatt napról-napra, mondhatni rohamosan pusztuló ilyenmű emlékeinket is — kifejezetten székely múzeumunk és a magyar kultúra számára minél hamarább és minél fokozottabb mértékben megmenteni igyekezzünk.

E székely oklevelek és leveles ládák gyűjtését s ezzel megmentését még az a körülmény is kötelességünké teszi, hogy a székely nemzet és Erdély történetében ezer esztendő óta mindig kiváló szerepet vitt háromszéki székelység történeti multja — fájdalom — sok tekintetben még mindig ismeretlen s így részletes és beható kutatás alapján megírásra vár.

Már pedig, ha tudományos világunk a szépmezői és barcasági medencék különben rendkívül érdekes praehistorikus korának felderítését és megírását a székely nemzeti múzeumtól várja s e szép, de ép annyira fáradságos és nagy feladatnak sikeres végrehajtására államkormányunk is jelentős összegeket áldozni kész, nem kötelessége-e legalább is hasonló mértékben a Székely Nemzeti Múzeumnak — Háromszék megye historikus korának s köze-

lebből éppen — s z é k e l y k o r á n a k kutatása, melyről a föld felett és föld alatt korunkra fenmaradt archaologiai és ethnográfiai emlékek mellett épen e sokak által annyira kevésre becsült s egyáltalán nem védett, a századok folyamán megsárgult és megporosodott oklevelek beszélnek a legérthetőbben.

Jelentésünknek egyik következő fejezetében emlékezünk meg azon munkálatunkról, melyet vármegyénk historikus idejéből a r ó m a i k o r emlékeinek kutatására szenteltünk.

De itt kell felemlitnünk, hogy nem kevés időt és munkát fordítottunk a székely k o r s közelebről a XVI—XVIII. század irott emlékeinek kutatására.

Első sorban vármegyénk területén, a város jellegét csak a legujabban elveszített, főleg a fejedelmi korban jelentős Bereczkben, különösképpen azonban Kézdivásárhelyt, melynek rendezés alatt levő levéltára a székely városok eddig alig-alig ismert történetének szempontjából kiváló értéket képvisel.

Főuri családjaink sorából az Apor-, Mikó-, Mikes- és Kun-családot kell emlitenünk, melyeknek levéltárában igen értékes adatokat birunk történetünkhöz. A Mikó-család bükszádi levéltárában igazgató-választmányunk elnökével együtt végeztünk alapos kutatást.

A XVII. század híres főkapitányának, Basa Tamásnak leveles ládáját a gr. Teleki-család marosvásárhelyi levéltárában találtuk meg az osdolai Kun-család leveleivel együtt.

A Rákóczi-szabadságharc derék ezeres kapitányának, kilyéni Székely Zsigmondnak több értékes levelét az Erdélyi Múzeum-Egylet levéltárában találtuk meg, valamint Marosvásárhelyt az önéletrajzíró Bethlen Miklóséit, ki felesége, Kun Ilona útján Háromszék történetébe is beírta nevét.

Az országos levéltárban Budapesten, Kolozsvárt, Brassóban stb. főleg vármegyénk Rákóczi-korabeli történetére nézve végeztünk kutatásokat.

A Főfelügyelőség által jóváhagyott felhasználási tervzet alapján a könyvtár gyarapítására alapvető tudományos szakmunkákat, összefoglaló, ismeretterjesztő műveket szereztünk be.

Tájékoztató céljából az 1908. és 1909. év folyamán szerzett alábbi könyvek rövid címét közreadjuk. A *-gal jelölt munkák adományok, vagy cserepéldányok.

*Adleff V. Adalékok az erd. német kalendáriumi irod. tört.-hez. Kolozsvár.

*Akadémiai Almanach 1909-re. Bpest 1909.

*Állami költségvetés. Általános rész, részletezés és indokolás.

*Alsófehérmegyei tört., rég. és term. tud. társulat XVI-ik Évkönyve. Gyulafehérvár, 1908.

*Aristides : A mi dolgainkról. Marosvásárhely, 1908.

Baedecker : Die Schweiz. Leipzig. 1907.

Bakk Endre : Kézdivásárhely és a Jancsó-család története. Kolozsvár. 1896.

*Balás Károly dr. : A népesedés. Bpest. 1905.

*Balkányi Kálmán : Garibaldi. Bpest. 1908.

Baloghy D. : Ujabb felolvasások az ember őstörténetéből. Bpest.

Baloghy D. : Az ember őstörténete. Bpest.

*Balogh Pál : A népfajok Magyarországon. Bpest. 1902.

*Bartha Béni : Földrajz az elemi népiskola III-ik oszt. számára. Sepsiszentgyörgy, 1879.

*Ifj. Bartók György : Az akaratszabadság. Kolozsvár, 1906.

*Bács-Bodrog várm. tört.-társ. Évkönyve. Zombor, 1908.

Bányai Elemér : A Századok név- és tárgymutatója. Bpest.

*Bánóczi : A magyar iyr. irodalmi társulat évkönyve 1909. és 1910-re. Bpest. 1908—909.

Bárczay Oszkár : A hadügy fejlődésének története. I—II. kötet.

Bedőházi J. : A két Bolyay. Maros-Vásárhely. 1897.

Benczur B. Művész i par dekoratív stiltana. Bpest. 1907.

Benkő L. : Egyh. törvénykezteső. Kolozsvár. 1833.

Benedek Elek : Székely Naptár. Bpest. 1909.

Gr. Bethlen M. : Mult és jelen. Bpest.

Biblia sacra. Amstelaedami. 1651.

*Biharmegyei és nagyvárad i régészeti és történelmi társulat 1908/909. Évkönyve. Nagyvárad. 1909.

Bod Péter : Magyar Lexikon. 1746.

*Boccacio 100 elbeszélése. Bpest.

*Bodola Gy. : Dobó István. Kolozsvár. 1908.

- *Bodor A. : Döbrentei G. erdélyi szereplése. Bpest.
Boenheim : Handbuch der Waffenkundé. Leipzig. 1890.
- *Boross V. : Szabadságharcunk emlékei. Bpest. 1898.
- *Borsos István : Magyar érmek. Pápa. 1909.
- *Bosznia és Hercegovina közigazgatása. 1907.
- *Bölöni L. : A Bölöny-család. Kolozsvár. 1903.
- *Budapesti amateur gyűjt. kiállításának lajstroma. Bpest.
- *Buday A. : A fratres Arvaes collegiuma. Kolozsvár.
- *Casanova emlékiratai. Bpest.
- *Cervantes : Entremeses. Madrid.
Cesnola-Stern : Cyprus. Jena. 1879.
- Csiki Ernő : Magyarország bogárfaunája. Bpest.
- *Czuczor—Fogarasi : A magyar nyelv szótára. Bpest. 1862.
- *Darnay Kálmán : A sümegi Darnai-Múzeum ingyen naptára az 1910. évre. Sümeg. 1909.
- Darnay K. : Magyarország őskora. Bpest.
- *Debrecen sz. kir. városi múzeum 1907. évi jelentése. Debrecen. 1908.
- *Divald Kornél : A besztercebányai múzeum kalauza. Bpest.
- *Divald K. : Magyarország csucsiveskori szárnyas oltárai I. Bpest. 1908.
- *Divald K. : Szepesvármegye művészeti emlékei. III. rész. Bpest. 1907.
- Dörpfeld : Trója und Ilion. Athen 1902. (48 K).
- Elemér O. : Görgei Ártúr. Bpest. 1896.
- *Emke 1908. évi jelentése. Kolozsvár. 1908.
- Ensel S. : Magyarországi népszokások. Pest. 1867.
- *Eperjesi vértanuk emlékműve. Eperjes. 1908.
- *Erdélyi Lajos : A háromszéki nyelvjárásról történeti alapon. Bpest. 1906.
- Erdélyi Pál : Erdélyi Múzeum. Kolozsvár. 1909.
- *Erd. Múz. Egylet Könyvtárának feles számú könyveiről jegyzék. Kolozsvár. 1908.
- *Erd. ref. egyházker. emlékirata a székelyföldi kepe megváltása tárgyában. Kolozsvár. 1908.
- *Erdélyi P. : Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1907—1908. évi állapotáról. Bpest.

- *Erdészeti zsebnaptár 1908-ra és 1909-re. Bpest.
- *Dr. Eszterházi S.: Individualismus és Socializmus. Kassa.
- *Dr. Eszterházy S.: Társadalmi kiválás és kiválasztás. Kassa.
- *Fekete Sámuel: Régi római és görög pénzek s érmek. Kolozsvárt. 1868.
- *Fényes E.: Magyarországnak mostani állapotja. Pest. 1840/41.
- Fináli: A latin nyelv szótára. Bpest. 1884.
- Fináli H.: Besztercei szöszedet. Bpest. 1892.
- *Fischer K.: A magyar őstörténetírás hanyatlása. Bpest. 1904.
- Forrer: Reallexikon. Berlin és Stuttgart.
- Földes I.: Az oláh erdei pásztornépről. Ungvár. 1907.
- Földes I.: Dacos lelkek. Bpest. 1907.
- Földes I.: A király arája. Bpest. 1907.
- Földes I.: A királyné. Bpest. 1907.
- *Fraknoi V.: Magyarország egyh. és politikai összeköttetései a római szentszékekkel. Bpest. 1901.
- *Friediger M.: „Az Ellenséges testvérek“ motivuma. Bpest.
- Fromentin E.: A régi mesterek. Ford. Erdei. Bpest. 1908.
- *Goethes Werke XXI. Band. Wien.
- *Führer durch d. naturhistorische Hofmuseum. Wien. 1896.
- Gooss: Chronik der Archologischen Funde Siebenbürgens. Hermannstadt. 1876.
- *Gopcsa E.: Az apostol. Kolozsvár.
- Groh I.: Magy. diszitő művészet 1—2. rész. Bpest.
- *Gyarmathy M.: Képviselő a Királyhágón inneni ev. ref. superintendentiában. Kolozsvár. 1804.
- Györffy—Szabó: Háromszék földrajza. Bpest. 1906.
- Győrök Márton: Érem- és régiségkatalogus. Pozsony. 1895.
- Gyulai Pál: Kritikai dolgozatok 1854—61. Bpest. 1908.
- Hampel J.: Ujabb tanulm. a henfogl. kor emlékeiről. Bpest, 1907. (8 K).
- *Haraszti E.: Diderot „Apácza“-ja. Kolozsvár.
- *Heitzmann J.: A sebészi kór- és gyógytan alapvonalai. Bpest.
- *Hellwald: Die erde u. ihre Völker. Stuttgart.
- Hermann—Meltzl: Das alte u. neue Kronstadt. Hermanstadt. I. 1883. II. 1887.
- Hermann O.: A magyarok nagy ősfoglalkozása. Bpest. 1909.

- Hoernes : Uhrgeschichte des Menschen. Wien. 1892.
- Horánszky L. : Bacsányi F. és kora. Bpest. 1907.
- *Hunyadmegyei tört. és régészeti társulat Évkönyve 1909-re.
Déva 1909.
- *Jakab—Szádeczky : Udvarhely m. története. Bpest. 1901.
- *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1907—1908. évi állapóiról. Bpest.
- *Jelentés a Múzeumok és Könyvtárak orsz. Főfelügyelőségének 1907—1908. évi működéséről. Bpest.
- Gelei Katona J. : Válság titka. Várad. 1645.
- Gelei Katona J. : Válság titka. II. r. Várad. 1647.
- Gelei Katona J. : Válság titka. III. r. Várad. 1649.
- Katona : Historia Critica. Poson. 1783.
- *Kassai Múzeum nyilvános könyvtárának címjegyzéke. Kassa. 1904.
- Kassai Múzeum gyűjt. leíró lajstroma. Kassa. 1903.
- *Kanazava : Über den Einfluss des Sanskrits auf das Japan u. Koreau. Schriftsystem. Tokio. 1907.
- Kállay : A szerb felkelés története. Bpest. 1909.
- Kecskeméti Ármin : A zsidó irod. tört. (1 K).
- Kertész : Catalogus Dipteriorum. Bpest. 1909.
- *Kiss G. és Nagy I. : Agenda. Győr. 1788.
- Kolozsvári és Óvári : Erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Bpest. 1885.
- Kolumbán Lajos : A hétfalusi csángók a multban és jelenben. Brassó. 1903.
- Köklers Ital. — Deutsch. u. Deutsch. — Ital. Taschen-Wörterbuch.
- *Közhasznú Esmeretek Tára. Pest. 1844.
- *Közoktatásügy Magyarországon. Bpest. 1908
- Krohn Gy. : Finnugor népek pogány istentisztelete. Bpest.
- *Gróf Kuun G. : Gurdezi kézirati munkájának . . . fejezetei. Bpest. 1903.
- Kun : Nép, nemzet, nemzetiség. Bpest. 1908.
- *Külpolitikai almanach. Kolozsvár. 1908.
- *Laczkó Dezső : Veszprém városának és tágabb környékének geologiai leírása. Budapest. 1909.

- *Lasz S.: A magmamozgások. Bpest. 1906.
- *László Gyula: Székely Világ. 1908. évf. Marosvásárhely.
- Lázár J.: Okos teremtett állat. Kolozsvár. 1745.
- Léhman: Babona és varázslat. Bpest. 1900.
- *Löherer A.: Az amerikai kivándorlás és a visszavándorlás.
Bpest. 1908.
- Magyar család aranykönyve II. köt. Bpest. 1909.
- A magyar család aranykönyve. I. köt. Bpest. 1910.
- *Magyarország a párisi világkiállításon. 1900.
- *Magyarország közegészségügye 1906.
- Magyar Tud. Akadémiai Almanach 1910-re. Bpest 1910.
- Mahler Ede: Ókori Egyiptom. Bpest. 1909.
- Malonyai D.: A magyar nép művészete. I. K. Bpest. 1907.
- Malonyai Dezső: A magyar nép művészete II. K. Bpest. 1909.
- *Mentovich F.: A természettan elemei. Marosvásárhely. 1865.
- *Merutin V.: Bukovina földrajzi leírása. Kolozsvár. 1904.
- *Mihálik: A múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának VII-ik jelentése 1908. évi működéséről Bpest. 1909.
- *Milleker Bódog: Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből. Temesvár. 1909.
- *Milleker: Délmagyarország régiségletei. Temesvár. 1908.
- Br. Miske Kálmán: A Velem Szt. Vidi őstelep. I. K. Wien. 1907.
- Mittheilungen d. prähistorischen Comission der. kais. Akademie der Wissenschaften. Wien. I. Bd. 1—6. Nö.
- *Moesz G.: Néhány bevándorolt és behurcult növényünk.
Bpest. 1909.
- *Moesz G.: Magyarország Cordycepei Bpest. 1909.
- *Moesz G.: Brassó állóvizeinek mikroskopikus növényzete.
Brassó. 1902.
- *Moesz: Gombák Budapestről és környékéről. Bpest. 1909.
- Montelius: Die Chronologie d. ältesten Bronzezeit. Braunschv.
- Dr. M. Much.: Die Kupferzeit, in Europa. Jena, 1893.
- Dr. M. Much: Die Trugspiegelung orientalischer Kultur.
Jena. 1907.
- *Múzeumok és könyvtárak országos tanácsának VI. jelentése
1907. évi működéséről. Bpest. 1908.
- S. Müller: Urgeschichte Europas. Strassburg. 1905.

- S. Müller: Nordische Altertumskunde. Strassburg. 1897.
- Műveltség könyvtára: V. A művészet. Bpest. 1909.
- Műveltség könyvtára. VI. A társadalom. Bpest. 1908.
- Műveltség könyvtára VII. k. A művészet. Bpest. 1909. (21'60.)
- *Dr. Netoliczka: Handschriften – Katalog. I–II. Kronstadt.
- *Nielsen K.: A török hangsúly kérdéséhez. Bpest. 1907.
- Orbók L.: De Vygny A. költeményei. Kolozsvár. 1907.
- Orosz Endre: Jelentés a szamosujvári ásatásról. Bpest. 1907.
- * Országgyűlési nyomtatványok: 1. Jegyzőkönyv. 2. Irományok. 3. Napló.
- Oskar Mertins: Urgeschichte Schlesiens. Breslau. 1906.
- Pap János: Az agyagipar technológiája. Bpest. 1906.
- Pap János: A különböző agyagárak gyártása. Bpest. 1907.
- *Páris Sándor: Gróf Bethlen M. élete. Kolozsvár.
- *Pável Á.: A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana. Bpest.
- *Pécsi J.: A német Sturm és Drang dramaturg. hatása Kisfaludy Károlyra. Kolozsvár. 1907.
- *Persián K.: Kemény J. fejedelemsége. Kolozsvár. 1907.
- *Pécs—Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője. Pécs.
- *Péterffy L. XII. Károly. Arad.
- *Péterfi F.: Az Isten a törvényt szívünkbe írta be. Marosvásárhely. 1833.
- *Pethő S.: A római sz. birod. bomlásának okai és körülményei. Győr. 1907.
- *Pitroff P.: Kemény Zsigmond I. rész. Kolozsvár.
- *Pósta Béla dr.: Mátyáskori emlékek az E. M. Egylet érem- és régiségtárában. Bpest. 1901.
- *Pósta Béla dr.: Baranyavármegye praehistoriája. Pécs. 1857.
- *Pósta Béla dr.: Szabályzat-minták múzeumok és könyvtárak számára. Bpest. 1908.
- Purjesz Zs.: A kórisme megállapítására szükséges vizsg. módszerek. Bpest. 1874.
- Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó. IV–V. Brassó. 1909.
- Radinszky: V. Die prähist. Fundstätten. Sarajevo. 1891.
- *Ravasz L.: Schopenhauer aesthetikája. Kolozsvár. 1907.
- Révai M.: Elaboration Gramm. Hung. Bpest. 1908.
- *Richter: Emlékirat. Kolozsvár. 1908.

- Richter A. : Egy magyar term. buvár uti naplójából. I—II. Kolozsvár.
- *Riedl : Lotz Károly falfestményei. Bpest. 1899.
- *Roska M. : A földközi tenger mivelődésének hatása. Kolozsvár. 1908.
- Römer : Die Flora des Schulers. Kronstadt. 1905.
- Römer : Lebensgeschichte eines Veilchens. Kronstadt.
- Römer : Pflanzenwelt der burzenländer Berge. Wien. 1898.
- Römer : Unsere Pilze. Kronstadt. 1905.
- *Rubinyi M. : Csángó ország. Kolozsvár.
- *Rückert : Reise durch Palästina u. über den Libanon. Mainz. 1881.
- Dr. Ed. Sacken : Das Grabfeld von Hallstadt. Wien. 1868.
- Sámuel A. : Bod Péter élete és művei. Bpest. 1899.
- *Sándor Imre : A széplaki Horváth-család. Kolozsvár. 1908.
- *Sándor József : Az EMKE 1909. évi jelentése. Kolozsvárt 1909.
- *Sárvári P. : Filozofusi ethika. Nagyvárad. 1804.
- *Sárvári P. : Morális philosophia. Pest 1802.
- *Schäfer J. : A kalaznói német nyelvjárás hangtana. Bpest.
- *Schäffer György : Albrecht v. Haller. Kolozsvár.
- *Schilling L. : Erdélyi Nemzeti Múzeum. 1906.
- *Schilling Lajos : Az E. M. E. Nagyenyedén, 1906. december 8—9. napján tartott 2. vándorgyűlésének Emlékkönyve. Kolozsvár. 1907.
- *Schilling Lajos : Az E. M. E. Brassóban 1908. június 7—8. napján tartott 4-ik vándorgyűlésének Emlékkönyve. Kolozsvár. 1908.
- Schlemm : Wörterbuch zur Vorgeschichte. Berlin. 1908.
- Dr. H. Schliemann : Mykenae. Leipzig. 1878.
- *O. Schroeder u. E. Pflanz : Mit Camera und Feder durch die Welt. Leipzig. 1905.
- *Solymossy Endre : Háziiparunk érdekében. Székelyudvarhely. 1907.
- *Solymossy Endre : Udvarhelymegye szövő-fonó háziipara. Székelyudvarhely. 1907.
- E. A. Stükelberg : Der Münzsammler. Zürich. 1899.
- *Supka G. : Budafelhévi szentháromság templom. Bpest. 1907.

- Szabadoktatás országos szervezete. Bpest. 1909.
- *Szabó K.: Cyrano de Bergerac. Bpest. 1903.
- Dr. Szabó Sándor: Pénzügyi kódex. I. k. 1899. II. k. 1900. III. k. 1909. Bpest.
- *Szádeczky B.: Erdély visszacsatolásának tört. Kolozsvár.
- *Szakács M.: Buzdító beszéd. Pest. 1865.
- *Szalai Imre: Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és berendezésére. Bpest. 1909.
- Gróf Széchenyi B.: Keleti utazása. Bpest. 1882.
- *Székely Almanach I. évf. 1907.
- Szádeczky: Székely határőrség szervezése. Bpest. 1908.
- *Szekér J.: Magyarok eredete. Pozsony. 1791.
- Szekrényi L.: Bibl. rég. tud. I. Bpest. 1896.
- Szt. soltárok resolútiója. Kolozsvár. 1683.
- Szilágyi Gy.: Kidőlt kopjás fejfák. Fiume. 1908.
- Társadalmi Múzeum Értesítője. Bpest. 1909.
- *Gróf Teleky Sámuel: Uti naplója. Marosvásárhely. 1908.
- Térei: Modern festők. Bpest.
- *Thaly: De Saussure Cézárnak Törökországi levelei és Följegyzései. Bpest. 1909.
- *Tompá B.: Goethe aesthetikai intentioja. Kolozsvár. 1907.
- *Tolnavármegye Múzeum-bizottságának 1907. évi jelentése. Szekszárd. 1908.
- *Trencsényi Károly: A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve. Zombor. 1909.
- Tudománytár. I. 1837.
- *Udvarhelyvármegyei gazd. egyeslet titkári jelent. 1906-ról.
- *Übersicht der Kunsthistorischen Sammlungen des All. Kaiserhauses. Wien. 1897.
- *Váci Múzeum-Egyesület: Váci könyv. Vác. 1907.
- Várad A.: Szent Margit asszony. Bpest. 1907.
- *Varju: A Bánfi-család története. I. k. Bpest. 1908.
- *Varjú Elemér: A kassai múzeum az 1908. évben. Kassa. 1909.
- *Vay P.: Kelet művészete. Bpest.
- *Végh F.: A Lessing-féle Laokon kritikai módszere. Kolozsvár.
- Veress Endre: Basta György levelezése és iratai. Bpest. 1909.
- Verzeichnis der kronstädter Zunft-Urkunden. Kronstadt. 1886.

- *Vikár Béla : Kullervó énekei. Bpest. 1908.
 Vikár és Fayer : Szilágyi Dezső beszédei. Bpest. 1909.
 Werbőczy : Opus Tripartitum. 1660.
 *Wosinsky M. : Tolnavármegye tört. I. r. 1—2 k. Bpest.
 *Zoltai Lajos : Jelentés Debreczen sz. kir. város múzeuma
 1908. évi működéséről és állapotáról. Debreczen. 1909.
 *Zacher Gy. „A podolini“ nyelvjárás. Dés. 1906.
 Zeitschrift für Ethnologie. 1908., 1909. Berlin.
 Ziglauer : Harteneck etc. Hermanstadt. 1869.
 Zimmermann u. Werner : Urkundenbuch. I—II. B. Herman-
 stadt. 1882. és 1892.
 Zimmermann : Das Archiv d. Stadt Hermanstadt. Hmst. 1901.
Folyóiratok és lapok : Annales Hist. Naturales Mus.
 Nat. Hung. (A Magyar Nemz. Múz. természetrajzi osztályainak
 folyóirata.) — Akadémiai emlékbeszédék. — Akadémiai Érte-
 sitő. — Archaeologiai Értesítő. — *Belügyi Közlöny. — *Csik-
 vármegye. — *Délmagyarországi tört. és régészeti múzeum-
 társulat közlönye. — Történeti és régészeti Értesítő. —
 *Erdély. — Erdélyi Múzeum. — *Erdészeti kísérletek. —
 Ethnográfia. — Értekezések a bölc. tud. köréből. — Érte-
 kezések a nyelv- és széptud. köréből. — Értekezések a társ.
 tud. köréből. — Értekezések a tört. tud. köréből. — Földtani
 Közlöny. — *Genealogiai Füzetek. — *Iparvédelem. — Die
 Karpathen. — *Kísérletügyi Közlemények. — *Magyar Ipar-
 művészet. — *Magyar Iparoktatás. — Magyar Könyvészet.
 — *Magyar Könyvszemle. — Mannus. Zeitschrift für Vor-
 geschichte. Organ der Deutschen Gesellschaft für Vorgeschichte.
 Würzburg. — Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztá-
 lyának Értesítője. — Praehistorische Zeitschrift. Berlin. —
 *Századok. — Orvos-természettud. Értesítő. — Math. és
 Term. Tud. Közlemények. — Math. és Term. Tud. Értesítő.
 *Múzeumi és Könyvtári Értesítő. — Numizmatikai Közlöny.
 — Nyelvtud. Közlemények. — *Pénzügyi Közlöny. — Pozsonyi
 orvos-természettud.-egyesület közleményei. — *Székely Nép. —
 *Történelmi és Régészeti Értesítő. — Turul. — *Verhandlungen
 und Mitteilungen des Siebenbürg. Vereins für Naturwissenschaft-
 en zu Hermanstadt. — Zeitschrift für Ethnologie. Berlin.

A könyvtárt és levéltárt adományaikkal gyarapították: Államnyomda (210 drb). Alsófehérmegyei tört. rég. és term. tud. társulat (1 drb). Balázs Márton Kézdivásárhely (1 drb). Barabás Samu orsz. levéltárnok Budapest (174 drb). Bács-Bodrog vármegyei tört.-társ. (5 drb). Dr. Bálint Gábor Nagyvárad (133 drb). Br. Bánffy Dezső Budapest (1 drb). Belügyminiszterium (2 drb). Béli Pál (26 drb). Ifj. Biás István Marosvásárhely (1 drb). Biharvármegyei és nagyváradai régészeti és tört. egyesület (1 drb). Dr. Bodor Antal Szeged (2 drb). Dr. Bodor Tivadar (8 drb). Borsod—miskolci közműv. és múzeum-egyesület (1 drb). Dr. Bölöny László Bánffyhad (1 drb). Budapesti III. ker. állami főgimn. (1 drb). Csulak Zsigmond Erőd (1 drb). Dr. Damokos Ödön Alsócsernáton (1 drb). Debreczen szab. kir. város múzeuma (2 drb). Dr. Dézsi Lajos Kolozsvár (1 drb). Délmagyarországi tört. és rég. társulat (2 drb). Dr. Dienes Ödön Kézdivásárhely (1 drb). Eperjesi Kollegium (1 drb). Erd. Gazd. Egyesület Kolozsvár (1 drb). E. K. E. Kolozsvár (7 drb). Erd. Múz. Egyesület Kolozsvár (7 drb). E. M. K. E. Kolozsvár (2 drb). Földmiv. miniszterium (1 drb). Gábor Gyula Csikszépvíz (1 drb). Gödri Sándor Nagyszében (129 drb). Hamar L. Kálnok (17 drb). Háromszékvármegye alispánja (11 drb). Horváth István (1 drb). Hunyadmegyei tört. és régészeti társulat Déva (1 drb). Iparművészeti Múzeum Budapest (1 drb). Izr. irod. társ. Budapest (4 drb). Jászi O. Budapest (1 drb). Jókai-nyomda r.-t. (2 drb). Kassai Múzeum (2 drb). Kereskedelmi múzeum Budapest (1 drb). Képviselőház kiadóhivatala Budapest (21 drb). Kézdivásárhelyi polg. fiu- és leányiskola (1 drb). Kézdivásárhelyi róm. kath. főgimn. (1 drb). Kiss József Dálnok (2 drb). Kovács Dénes (1 drb). Kovács László (12 drb). Kölcsey-egyesület Arad (1 drb). Könczei Domokos Torja (4 drb). László Gyula Marosvásárhely (1 drb). Dr. László Ferenc (13 drb). Lőherer Á. (1 drb). Magyar gazdaszövetség (1 drb). Magyar Védő Egyesület Budapest (1 drb). Marosvásárhelyi áll. fa- és fémipari szak-iskola (1 drb). Szegedi Maszák Hugó Budapest (1 drb). Mihályfalvi

István (1 drb). Molnár János Brassó (5 drb). Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége Budapest (68 drb). Nagy György erdőtanácsos (6 drb). Nemes Dezső Réty (6 drb). Nemes Hermann Réty (6 drb). Magy. Nemzeti Múzeum Budapest (1 drb). Nőiipariskola Sepsiszentgyörgy (1 drb). Orosz Endre Apahida (2 drb). Orsz. közoktatási tanács Budapest (1 drb). Pásztori István (1 drb). Pável Á. (1 drb). Pécs–Baranyamegyei Múzeum-Egyesület (4 drb). Roediger Lajos Kovászna (14 drb). Sándor Imre Kolozsvár (7 drb). Springer Ignác Egerpatak (3 drb). Supka Géza Budapest (1 drb). Svéda József (1 drb). Szász Ferenc Ujverbász (2 drb). Szemere Miklós Budapest (1 drb). Sepsiszentgyörgyi Kaszinó (6 drb). Stripszky Hador Budapest (1 drb). Székely Mikó-Kollégium (7 drb). Székelyudvarhelyi róm. kath. főgimn. (1 drb). Székelyudvarhelyi ref. kollégium (1 drb). Tolna vármegyei múzeum-bizottság (1 drb). Tompa Imre Kisborosnyó (12 drb). Turóczy Mózes hagyatékából Kézdivásárhely (337 drb). Udvarhelymegyei gazd. egyesület (1 drb). Udvarhelyvármegye alispánja (1 drb). Udvarhelyvármegyei iparfejlesztő-bizottság (1 drb). Udvarhelymegyei Múzeum-Egyesület (369 drb). Vajna Gábor (1 drb). Vajna István (21 drb). Váczi Múzeum-Egyesület (1 drb). Vákár P. Á. Gyergyószentmiklós (1 drb). Várady Gyula Mikóújfalú (1 drb). Veszprémvármegyei Múzeum (1 drb). Zayzon Béla (1 drb). Zayzon Ferenc (115 drb).

Oklevél- és kéziratárunk részletes gyarapodását ezenkívül a következőkben ismertetjük: Dr. Bodor Tivadar sepsiszentgyörgyi ügyvéd Petőfi Istvánnak léczfalvi Bodor Zsigmondhoz 1851. március 26. Oldesleóból (Holstein) és 1877. július 10-én P.-Csákóról irt két levelét adományozta múzeumunknak. Az első lisznyói Damó Kálmánnak: „Utravaló barátomnak“ c. versét, a második magának, Petőfi Istvánnak 1851. márc. 26-án, Holsteinban irt, „Bodor Zsiga barátomnak“ c. versét is magában foglalja. Ugyancsak dr. Bodor Tivadar adománya: Ajtainak azaz Dózsa ref. lelkésznek Matanzásban, 1854. XI. 18-án Bodor Ferenczhez és Balogh Istvánnak Konstantinápolyban, 1851. X. 29-én Bodor Zsigmondhoz irt levele.

Mindezek az emigráció történetéhez értékes adatokat szolgáltatnak. Dr. Dézsi Lajos kolozsvári egyetemi tanár egy Arany János által Szalontán 1844. szept. 5-én kiállított marhalevelet, Hamar L. (Kálnok) 17 drb XVIII. századbeli oklevelet, Molnár J. (Brassó) *A sepsibacsoni Molnár-család primipiláris levelét. (Kiadta Rákóczi Gy. Gyulafehérvárt 1648. Függő pecséttel.) és 2 drb XVII. századbeli oklevelet, Nemes Dezső tanuló 3 drb XVII. századbeli oklevelet, Szegedi-Maszák Hugó gr. Mikó Imrének Barabás Miklós székely festőművésztünkhöz 1874. febr. 12-én irt levelét adományozta múzeumunknak, mely Mikónak Barabás által festett életnagyságu arcképére nézve kiváló fontossággal bír.

1848/49-beli igen értékes oklevelet és 44 drb nyomtatványt vásároltunk Székely Ödön nagyenyedi Bethlen-kollegiumi tanár útján. Tompa Imre kisborosnyói földbirtokos 8 drb XVIII—XIX. századbeli és nagyobbára családi jelentőségű oklevelet ajándékozott, végül a Turóczy Mózes levelesládájával 337 drb oklevél jutott birtokunkba. Fájdalom, már egyetlen darab sincs benne, mely a hirneves székely ágyuöntőnek, vagy Kézdivásárhely városának szabadságharc-korabeli szereplésére nézve nagyobb értéket képviselne. — Vajna Gábor főgimn. tanuló pávai Gáspár Lukács 1641. május 15-én Gyulafehérvárt kelt és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által adományozott nemeslevelével gazdagította ilyenmü gyűjteményünket. Zayzon Ferencz főgimn. tanár: *Keller János ügyvédnek és Udvarhely város 1848/49-iki követének hagyatékából 68 drb oklevéllel, *Csikbánkfalvi Kovács István cs. k. őrnagynak hagyatékából pedig 47 drb oklevéllel gazdagította levéltárunknak XIX. századbeli anyagát. — Ifj. Biás István, a széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárának őre: Özv. Cserey Jánosné urnőnek, múzeumunk alapítójának: „Genealogiai összeírások a régi okmányokból 1880—1892-ig“ c. kéziratát, Bodor Tivadar dr. egy a XIX. sz. első feléből származó közgyűlési beszéd kéziratát, Horváth István VIII. oszt. tanuló Gyárfás Samuelnek: „Mindent tárgyazó elegendő jegyzeteim“ c. kéziratát,

Mindezek az emigráció történetéhez értékes adatokat szolgáltatnak. Dr. Dézsi Lajos kolozsvári egyetemi tanár egy Arany János által Szalontán 1844. szept. 5-én kiállított marhalevelet, Hamar L. (Kálnok) 17 drb XVIII. századbeli oklevelet, Molnár J. (Brassó) *A sepsibacsoni Molnár-család primipiláris levelét. (Kiadta Rákóczi Gy. Gyulafehérvárt 1648. Függő pecséttel.) és 2 drb XVII. századbeli oklevelet, Nemes Dezső tanuló 3 drb XVII. századbeli oklevelet, Szegedi-Maszák Hugó gr. Mikó Imrének Barabás Miklós székely festőművészünkhez 1874. febr. 12-én irt levelét adományozta múzeumunknak, mely Mikónak Barabás által festett életnagyságu arcképére nézve kiváló fontossággal bír.

1848/49-beli igen értékes oklevelet és 44 drb nyomtatványt vásároltunk Székely Ödön nagyenyedi Bethlen-kollegiumi tanár útján. Tompa Imre kisborosnyói földbirtokos 8 drb XVIII—XIX. századbeli és nagyobbára családi jelentőségű oklevelet ajándékozott, végül a Turóczy Mózes levelesládájával 337 drb oklevél jutott birtokunkba. Fájdalom, már egyetlen darab sincs benne, mely a hirneves székely ágyuöntőnek, vagy Kézdivásárhely városának szabadságharc-korabeli szereplésére nézve nagyobb értéket képviselne. — Vajna Gábor főgimn. tanuló pávai Gáspár Lukács 1641. május 15-én Gyulafehérvárt kelt és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által adományozott nemeslevelével gazdagította ilynemű gyűjteményünket. Zayon Ferencz főgimn. tanár: *Keller János ügyvédnek és Udvarhely város 1848/49-iki követének hagyatékából 68 drb oklevéllel, *Csikbánkfalvi Kovács István cs. k. őrnagynak hagyatékából pedig 47 drb oklevéllel gazdagította levéltárunknak XIX. századbeli anyagát. — Ifj. Biás István, a széki gróf Teleki-nemzetség marosvásárhelyi levéltárának őre: Özv. Cserey Jánosné urnőnek, múzeumunk alapítójának: „Genealogiai összeírások a régi okmányokból 1880—1892-ig“ c. kéziratát, Bodor Tivadar dr. egy a XIX. sz. első feléből származó közgyűlési beszéd kéziratát, Horváth István VIII. oszt. tanuló Gyárfás Samuelnek: „Mindent tárgyazó elegendő jegyzeteim“ c. kéziratát,

Könczei Domokos egy 1811. jan. 15. származó jegyzőkönyvet és egy tanulónak hasonló időből származó jegyzeteit (cursus), Mihályfalvi István: egy a XIX. sz. derekáról származó Énekeskönyvet és végül Szegedi-Maszák Hugó: „Jus publicum universale. Iratott Maros-Vásárhelyt 1823. II. 28. M. J. által.“ c. kéziratot juttatta birtokunkba.

A könyvtár és levéltár gyarapodása az 1908. évben: a) könyv 684 drb, b) hírlap 66 drb, c) apró nyomtatvány 99 drb, d) térkép 4 drb, e) kézirat — drb, oklevél és egyéb irat 166 drb, egyéb könyvtári anyag — drb. Összesen 1023 drb. Ebből vásár 155 drb, állami letét 1 drb, ajándék 867 drb, egyéb letét — drb.

Az 1909. évi gyarapodás a következő: a) könyv 758 drb, b) hírlap 3 drb, c) apró nyomtatvány 99 drb, d) térkép 28 drb, e) kézirat 141 drb, f) oklevél és egyéb irat 376 drb, g) egyéb könyvtári anyag — drb. Összesen 1405 drb. Ebből vásár útján szereztetett 103 drb, állami letét 30 drb, ajándék 674 drb, egyéb letét 569 drb.

II. Régiség-tár. Őskori gyűjteményünk 1908—1909. évi szaporodásának legértékesebb részét ásatások útján szereztük.

Dr. László Ferenc múzeumőr 1908. augusztus 21—26-án és szeptember 26—27-én tovább folytatta az 1907. évben Erősdön a Tyiszk-hegyen megkezdett rendszeres ásatásokat. Utóbbi alkalommal dr. Pósta Béla orsz. felügyelő és dr. Schmidt Hubert, a berlini kir. múzeum régiség-tárának igazgatóőre az ásatások továbbfolytatására vonatkozólag jelentős utbaigazításokkal szolgáltak. A múlt évben megkezdett szelvény 26 m. hosszúságban az őstalaj szintjéig s még abban is 15—20 cm. mélyre mélyítettett le s a megkezdett új szelvény 15 m. hosszúságban szintén munkálat alá vétetett. Az ásatások legfőbb eredménye a talált tárgyakon kívül legfőképpen a különböző magasságu településekben megtalált cölöpös építkezések és tűzhelyek s általában a rétegek fekvésének megállapítása volt. 55 függőleges helyzetű cölöpüregen kívül a feltárt terület egész hosszában a legelső

Erősdí ása-
tások.

település szintjén kettésével, hármásával egymás mellé vízszintesen lefektetett hosszgerendákat s néhány keresztgerenda fekvését sikerült megállapítani. A cölöpüregekre vonatkozólag a következő mérések történtek: 1. a cölöpüreg fekvése a vízszintes síkban (hosszusági és szélességi adat), 2. a cölöp felső végétől a felvett felső vízszintesig való távolság (magassági méret), 3. a cölöpüreg hosszúsága, 4. a cölöpüreg alakja a vízszintes síkban, 5. s végül a cölöpüreg elhajlása a világtájak szerint. A legalsó településnek jobbra kettős cölöpei 460—490 cm. mélységben, a sárga ösagyag felszine alatt 50—60 cm. mélységben végződtek. A cölöpök közül a legvastagabbak átmérője 30—33 cm. Átmetszetük kör, elipszis vagy háromszög. Utóbbiak hasított fából készültek. A vízszintes hosszgerendák felett a kunyhók ágfonásos padlójának limonitos átalakulás következtében az ösagyagban létrejött lenyomatát több helyen meglehetett találni s azokról fényképfelvételek s rajzok készültek. A legalsó település köralaku tüzhelyeibe egymás mellé ökölnagyságu patakkövek voltak helyezve s felületük agyaggal megverve. A második településben egyik tüzhelynek többszörös megújítását lehetett megfigyelni.

A rétegek fekvése mult évi jelentésünkben pontosan le volt írva. Az alsó szu v a t r é t e g* alatti, valamint a felső és alsó szu v a t r é t e g közti zöldes sárgás színű, hamut, kagylóhéjat, cserepet, csontot s más konyhahulladékot tartalmazó terra m á r á s rétegek kialakulását, legfőképpen a bennök levő egymás felett fekvő tüzhelyek segítségével lehet megmagyarázni.

Ezeknek a rétegeknek apróbb rétegzettségét, mondhatni leveles szerkezetét részben mesterséges, részben természetes

* A németből lefordított „v ö r ö s r e é g e t t a g y a g r é t e g“ kifejezés helyett, mely félreértésekre adhat alkalmat, leírásainkban a Háromszék- és Csikmegyében használt „s z u v a t“ tájszó után a „s z u v a t r é t e g“ kifejezést használjuk. Szinnyei Tájszótárában (II. k. 619. l.) s z u v a t „megszáradt, v. megégett sártapaszdarab, mely levált, v. leváló félben van, v. a melyet leverték (a ház faláról, a kemence oldaláról stb.)“

elegyengetés hozta létre. A szétszórt konyhahulladékot az olvadó hó s a nyári esőzés minden évben mechanikailag rétegekben helyezte el. Ha a hulladék helyenként nagyon felhalmozódott, azokat az ember maga is elegyengette. A közbe-közbe található 6—8 cm. vastag sárga agygréteget szintén maga az ember hordta oda, hogy a sok szerves anyagot tartalmazó konyhahulladék rétegből előtörő káros gázok kigőzölgését megakadályozza. A rétegenként található mohá, alga- és egyéb növényi maradványok arra mutatnak, hogy ha nem is állandóan, de koronként nedves időben a rétegek felett vegetáció indult meg.

A talált tárgyakról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

1. Kőeszköz: I. réteg 25 drb. Szórvány 2 drb. Összesen 27 drb. 2. Csonteszköz: I. réteg 8 drb. II. réteg 1 drb. Összesen 9 drb. 3. Agancseszköz: I. réteg 6 drb. II. réteg 1 drb. IV. réteg 1 drb. Szórvány 4 drb. Összesen 12 drb. 4. Kagylóhéj alakítva: I. réteg 43 drb. Összesen 43 drb. 5. Kagylóhéj: I. réteg 22 drb. Összesen 22 drb. 6. Növényi rész: I. réteg 22 drb. Összesen 22 drb. 7. Állatsont: I. réteg sok. Szórvány 36 drb. Összesen 36 drb. 8. Agyagedény, ép, csonka, vagy összerakható: I. réteg 18 drb. II. réteg 4 drb. III. réteg 3 drb. Összesen 25 drb. 9. Jellemző edénytöredék: I. réteg: 381 drb. II. réteg 25 drb. III. réteg 37 drb. IV. réteg 41 drb. Szórvány 153 drb. Összesen 637 drb. 10. Agyagkanál vagy töredéke: I. réteg 17 drb. II. réteg 3 drb. Szórvány 25 drb. Összesen 45 drb. 11. Agyagból idolum: I. réteg 2 drb. II. réteg 3 drb. Összesen 5 drb. 12. Egyéb agyagtárgy: I. réteg 24 drb. II. réteg 7 drb. III. réteg 1 drb. Összesen 32 drb. Összesen I. réteg 568 drb, II. réteg 44 drb, III. réteg 41 drb, IV. réteg 42 drb, Szórvány 220 drb. Összesen 915 drb.

Az erősi tyiszkhegyi őstelep É-ről, K-ről és D-ről vízmosások útján létrejött hatalmas árkokkal van körülvéve. ÉK-en mindössze 4—5 m. széles és 58 m. hosszú földnyak kapcsolja össze a szomszédos fenntérsséggel. Ezen a területen van a telepet védő elsáncolás is, melynek belső ürege jelenleg földdel teljesen fel van töltve. A sánc felső szélessége 18 m.,

legnagyobb mélysége 2·10 m. A mai humusz 50 cm-t tesz ki. Az alatta fekvő sárgás barna színű agyag szénnel, szuvardarabokkal, cseréptöredékekkel és csonthulladékkal van telítve. Ez a réteg természetes fekvésű, apró szemű, 60 cm. vastag kavicsrétegen nyugszik. A kavicszemeket vöröses színű, laza kötőanyag tartja össze s élénken elválik a vereses-sárga színű, homokos agyagból álló altalajtól.

Az ásatást vezető múzeumőr a rétegek lefejtésénél olyan módszert követett, hogy mindenkor szélességben és hosszúságban kiterjedő függőleges s megfelelő magasságokban a mellett vízszintes átmetszetek álljanak a szemlélő előtt.

Ily módon lehetővé vált, hogy bármely réteg, lelet vagy tárgy fekvése a tér három irányában felmérhető s az alaprajzokba és metszetekbe berajzolható legyen. Különösen a cölöp- és karóüregek térben való orientálása szempontjából még az u. n. meddő rétegek lefejtésénél is ez a módszer volt keresztülvive. A hosszszelvények szélessége előbb két méterre, majd másfél méterre volt felvéve, de ezen belül is pl. tűzhelyek lefejtésénél vagy cölöpvégek megállapításánál ugy a függőleges, mint a vízszintes síkban 10–20 cm. vastag metszetekkel is kellett dolgozni, hogy pontos rajzok legyenek felvehetők.

Hálás köszönettel tartozunk Csulak Zsigmond erősi ref. lelkész urnak, ki ezen ásatások ideje alatt is több irányu, eléggé meg nem hálálható, szives támogatásával munkálataink sikerét nagymértékben mozdította elő.

Oltszemi
ásatások.

Ugyancsak a Mikenae-előtti korból való Oltszem község területén a Vármege nevű határrészen fekvő őstelep is, melynek rendszeres felkutatását 1908. április 16-án, aug. 14–19-én dr. László Ferencz múzeumőr végezte. A telep az Olt színe felett 21 méter magasságban az országut és az Olt medre közti szántóföldön a Mikó-kastélytól északra 35–40 métertávolságra fekszik. A telep homokos altalaja felett a legtöbb helyen konyhahulladék réteget s felette a mai humusz alatt szuvarréteget, közbe-közbe tűzhelyeket találtunk, melyeknek fekvéséről pontos felvételek készültek. Legfőképpen a szuvarrétegek alatt fekvő konyhahulladék rétegekben találtuk a

telepet s az egész kort annyira jellemző festett agyagedényeket.

A szuvatréteg nem összefüggő. Már ennél fogva is az erödsdi alsó szuvatrétegnek felel meg. De a talált tárgyak alapján is ezt a réteget az erödsdi alsó szuvatréteggel kell egykorunak tekintenünk. 31 méter hosszú és 14 méter széles területen folyt az ásatás átlag 1 méter mélységig.

Az őstelepet keletről az Oltvize, a többi oldalon pedig körben futó 6—8 méter széles, mesterséges árok védte. A telep északi oldalán a törmelékkal kitöltött árok jelenlegi mélysége 120 cm.

A talált tárgyak átnézetét az alábbi összefoglalás adja:

1. Kőeszköz 93 drb. 2. Csonteszköz 20 drb. 3. Agancseszköz 42 drb. 4. Kagylóhéj alakitva 1 drb. 5. Kagylóhéj sok. 6. Állatsont 75 drb. 7. Agyagedény ép, vagy összerakható 103 drb. 8. Jellemző edénytöredék 549 drb. 9. Agyagkanál vagy töredéke 137 drb. 10. Agyagból idolum 22 drb. 11. Egyéb agyagtárgy 40 drb. Összesen 1082 drb.

Az oltszemi ásatások sikerét több irányu szives támogatással előmozdították G á i Sándor oltszemi tanító és M e n y i János oltszemi ref. lelkész. Szives közreműködésükért e helyen is hálás köszönetünket fejezzük ki.

Az erödsdi ásatások egész ideje alatt, ugyszintén néhány alkalommal az oltszemi ásatásokon is dr. R o s k a Márton kolozsvári egyetemi tanársegéd szakértő közreműködésével a munkálatok sikerét nagymértékben előmozdította. Az oltszemi ásatásokat egy ízben dr. K o v á c s István kolozsvári szakarchaeologus is megtekintette.

Az 1908. és 1909. év folyamán még a következő helyeken végeztünk ásatásokat:

Egyéb ásatások.

Az oltszemi ásatások ideje alatt megállapítottuk, hogy az országúttól balra a S á n t h a Gyula szeszgyára feletti magaslaton, valamint az Olt balpartján fekvő L e á n y k a v á r nevű határrészen szintén Mykenae előtti koru őstelep van. Az előbbi magaslat 60 m. széles és a Olt szine felett körülbelül 15 m. magasra emelkedik. Ny-felé valamivel alacsonyabb hegnyak kapcsolja össze az Olt jobb partján elhuzódó leg-

alsó terrásszal. A nyak táján van a telep védő sánca. Két csészét és 4 darab festett edénytöredéket gyűjtöttünk össze erről a telepről.

1908. május 17-én megtekintettük a Kisborosnyó határán fekvő Borzvára nevű telepet, honnan már a múlt évben néhány darab festett edény jutott múzeumunk birtokába. A telep Kisborosnyótól nyugatra a Szénégető árok és Papszéna árka közti magaslaton a patak szintje felett 15—20 m. magasságban fekszik. Hossza 60, szélessége 40 m. Hátrafelé mesterségesen készített 6—8 m. mély árok választja el a szomszédos hegynyulványtól. Ez a telep is a Mykenae előtti korból való.

Egerpatak községben az „Oláhülés” nevű határreszen a Szacsvapatak és Kurtapatak összeömlésénél, a Dénes Mihály tagján is Mykenae előtti koru őstelep van. Az Egerpatakról Szacsvára vivő uttól balra kb. 1200 m. távolságra fekszik ez a telep, egy 8—10 m. magas dombon. A katonai térképen közelében van az 538 méteres magassági jel. A domb egy hegynyakkal függ össze a mögötte fekvő hegyvidékkel; szélessége kb. 50 m. Tetejéről Eresztevényig és Maksáig lehet ellátni. Innen a hegygerincen túl, egyenes vonalban kb. 3 km. távolságra fekszik Kisborosnyó határán a Borzvára nevű hasonlókoru őstelep. Mindkettő három oldalról van védve hegyek által s csupán egy irányban nyújt kilátást a háromszéki síkságra.

Az „Oláhülés” nevű őstelep egész területén található edénytöredékek, kanálnyel darabok, égett agyagból szuivatrögök, csontok, kovaszilánkok, kötöredékek. A kiszállás alkalmával 35 darab festett és festetlen edénytöredéket, kovaszilánkot és kanálnyel töredéket gyűjtöttünk össze. Erről a telepről az első leleteket Ütő Barabás tanuló gyűjtötte össze.

Az Olt mentén az étfalvi templom-dombon a templom körüli temetőben sirásás alkalmával edénytöredékek kerültek felszínre. Közük kanálnyelek, festett edénydarabok is voltak. A telepet átvizsgálva, meg lehetett állapítani, hogy a telepet védő körsáncok a domb oldalán északkelet és észak felől még ma is megvannak. Az összegyűjtött tárgyak száma 18.

Ugyanerről a telepről később I m r e h Béla gazdasági titkár is gyűjtött össze és adott át néhány jellemző edénytöredéket.

A málnásfürdői őstelep az Oltfolyó és a S o m o s p a t a k torkolata közt, Málnásfürdőtől kb. fél km. távolságra fekszik. Ez is egy hegynyulványnak végső része, melyet a falusiak F ü v e n y e s t e t ő n e k neveznek. Magassága az Olt tükre fölött 20—25 m. A körülbelől 20 cm. vastag humusz alatt 30—35 cm. vastag szuvatréteg s közbe-közbe helyenként 40—50 cm. vastagságot is kitevő konyha-hulladék réteg van. A telep hátrafelé két helyen is széles árok-kal van védve. Dr. S c h m i d t Hubert jelenlétében november 18-án 121 drb tárgyat gyűjtöttünk össze, köztük festett és festetlen edénytöredékeket, kanálnyeleket, kovaszilánkokat, két drb törő követ, 3 drb agyagidolumot, 3 drb nyilhegyet, egy obszidian nukleuszt, több kovaszilánkot, egy ép festett edényt. A telep hossza 170 m., szélessége 30—40 m. Jelenleg szántó-földül használják és Szép József málnási lakós tulajdona.

B ü k s z á d községtől délre, a R e k e t y t y é s p a t a k és az Olt közti V á p a v á r a területén fekvő őstelepről, melynek magassága az Olt tükre felett 45—50 méter, 30 drb praemykenaei koru festett és festetlen edénytöredéket gyűjtöttünk össze. A ma is meglevő hármassáncolás, melyek közül a legmélyebb a 10 m. mélységet is eléri, hogy vajjon a Mykenae előtti időből való-e, vagy pedig a vár falával egyidejű, ásátások útján lehet megállapítani.

F a i k a József I l l y e f a l v á r ó l a „F o r r ó s - d o m b“ nevű helyről, mely a falutól Ny-ra, az I l l y e p a t a k mellett, az erdő szélén fekszik, 15 drb edénytöredéket és kanálnyelet gyűjtött össze és adott át múzeumunknak. Ezek alapján meg lehetett állapítani, hogy ez a telep is praemykenaei koru.

Ugyszintén praemykenaei koru a rétyi templomdomban fekvő „T ö r ö k r é t j e“ nevű határrészen fekvő őstelep is, melyen később római telepesek ütötték tanyát. N e m e s Dezső tanuló erről a telepről pár drb praemykenaei és 12 drb római koru edénytöredéket gyűjtött össze.

A praemykenaei telepek sorába kell iktatnunk végül még az O l t s z e m és M á l n á s község közt az országút és az

erdő közti dombot is, melyet két oldalról természetes árok fog körül. Menyi János tanuló innen 4 db edénytöredéket gyűjtött össze.

Összegezésül álljon itt a múzeumunk által átkutatott háromszékmegyei praemykenaei koru telepeknek a jegyzéke: 1. Erősd: Tyiszkhegy. 2. Erősd: Lenkert. 3. Sepsi-szentgyörgy: Gémvára. (Ennek a telepnek a korát az ásítás útján szerzett anyag újabb átvizsgálása rendjén csak most lehetett megállapítani. A telep leírása 1901. évi jelentésünkben van.) 4. Étfalva: templomdomb. 5. Oltszem: Özv. Sántha Gyuláné belsőségén fekvő magaslat. 6. Oltszem: Leánykavár. 7. Oltszem: Vármegei őstelep. 3. Oltszem és Málnásközi országuttól balra fekvő domb. 9. Málnásfürdő: Füvenyestető. 10. Bükszád: Vápvára. 11. Réty: Törökrétje. 12. Egerpatak: Oláhülés. 13. Kisborosnyó: Borzvára. 14. Alsó-Torja: Csoboth János belső telkének utfelőli része. 15. Alsó Csernáton: ref. templom körüli magaslat. (Az innen előkerült festett és festetlen edények, kanályelek és egy állat-idolum az Erdélyi Nemzeti Múzeum Régiségtárában van elhelyezve.)

Mindezen telepeknek egymáshoz való viszonyát és korát, különösen pedig az erődsi rétegekkel való összefüggését a további rendszeres feltárások fogják megállapítani.

A háromszékmegyei praemikenaei koru telepek feltárására, legfőképen pedig az erődsi rendszeres ásítások tovább folytatására a Főfelügyelőség útján a vallás- és közoktatásügyi Minisztertől nagyobb összegű államsegély megadását kértük.

Felterjesztésünkre 350. sz. a. értesített a Főfelügyelőség, hogy habár teljes mértékben méltányolja az engedélyezettnél magasabb mérvű államsegély iránti kérelmünket, a folyó évben a Főfelügyelőség sajnálatára nincs abban a helyzetben, hogy a Székely Nemzeti Múzeumot a nyert államsegélyen felül anyagilag támogassa s így a nemzetközi figyelem tárgyát képező s a Főfelügyelőség által is érdemük szerint méltatott erődsi ásításoknak a folyó évben való folytatását sincs e Főfelügyelőségnek módjában lehetővé tenni. Miután azonban a

Főfelügyelőség a legjobb indulattal van eltelve a Székely Nemzeti Múzeum irányában, a jövő évben igyekezni fog megfelelő összegű államsegélyt biztosítani részére s ezért felhívja az elnökséget, hogy a jövő évi államsegély engedélyezése iránt még az 1909. év végén előterjesztést tegyen. Ujabb kérésünket 151—1909. sz. alatt december 22-én felterjesztettük.

Az 1908. év folyamán végzett oltszemi ásatások idején dr. László Ferencz múzeumőr megállapította, hogy Oltszemen a Gy er ő p a t a k balpartján a cigánylakások felett római kora őstelep van. Innen egy antefixum; edénytöredékek és fedőcserép került elő. Ugyanezen alkalommal a G ö d r ö s - u t mellett Sepsiszentgyörgyről Oltszemre menet balról a C z i n t o s Ferencz földjén egymás mellett öt putri lakást vizsgált át. Alakjuk tojásidomu; belső üregük magassága 170 cm., 80 cm. magasságban legnagyobb szélességük 135 cm. Felettük a mai humusz vastagsága 100 cm. Az üreg fala 3—4-szeres tapasztásból áll; a tapasztott rétegek együttes vastagsága 8 cm. Kutya- és lócsontokon kívül égett szenet, elszenesedett farészeket, szuvatrögöket, hamvas földet és edénytöredékeket találtunk a földalatti üregekben.

1908. április 25-én dr. László Ferenc múzeumőr G i d ó f a l v a község területén az Étfalva felőli részén özv. Vajna Dénesné urnő telkén a M é l y á r o k mellett a kerítésen kívül és belől végzett próbaásatást. A népvándorláskori telepről egyebeken kívül egy vaslándzsa és edénytöredékek kerültek elő.

1908. október 14—15-én Hoffmann Géza bányagazgató és igazgató-választmányi tag szives meghívására K ö p e c z község területén a szénbánya feletti bronzkori őstelep vizsgáltuk át s adtunk utbaigazítást a további munkálatok alkalmával előkerülő tárgyak feltárása és megmentése tekintetében. Innen is több tárgy jutott múzeumunkba, köztük három darab örlőkő, egy bronzüst darabja, néhány olvasztó csésze, egy összerakható urna és sok edénytöredék.

Benke Géza eresztevényi birtokos V é g h Endre tanár útján egy honfoglaláskori kengyelvasat és egy korábbi időből való lándzsát adományozott. A magyar történeti szempontból

oly rendkívül fontos kengyelvas pontos lelőhelyének megállapítása céljából dr. László Ferenc és Csutak Vilmos múzeumőrök október 3-án Eresztevényen kiszálltak s ott a Zádogostető névű határrészen kutatásokat végeztek. A dombtetőn három alacsony tumulus tűnt fel, melyeket átvizsgálva egyik alatt, a remélt honfoglaláskori sír helyett egy kőkorszaki kőkamra-sírt találtak. A kőkamra-sír oldala derékszög alatt álló négy függőleges, fedele pedig egy vízszintes homokkő lapból volt építve. A fedőlapot miután a szántást akadályozta, már korábban beszállították a tulajdonos udvarába. A kőkamra-sír belső üregének hossza 120, szélessége 70 cm. A leggondosabban átvizsgálták, de szénnyomokon és egy kicsiny cserépedényke darabjain kívül semmi egyebet nem lehetett találni. A másik két tumulus átvizsgálása céljából október 20-án dr. László Ferenc múzeumőr újból kiszállt. Mindkét tumulust átvizsgálta, de alattuk semminemű sírleletet nem talált.

Ugyanezen alkalommal a Zádogostető szomszédságában fekvő Óriáskút és Óriáspince nevezetű földművekről pontos felméréseket tett és fényképeket vett fel, s azonkívül az Óriás nevű domb északi oldalán fekvő Elővölgyben, a Bessenyő-patak jobb oldalán római kora edénytöredéket gyűjtött össze.

Szemmel tartottuk a sepsiszentgyörgyi őstelepeket. Horváth István tanuló és társai az őrkői bronzkori, továbbá az eprestetői kőkori és római telepekről több izben hoztak múzeumi szempontból értékesebb darabokat. Dr. László Ferenc múzeumőr november 2-án és 3-án a Molnár Jenő-féle malom feletti homokbánya területén néhány putrilakás tartalmát vizsgálta át s az egész telepről rajzokat és fényképfelvételeket készített.

Vásárlás útján jutott múzeumunk birtokába egy átfurt, lapos kőbalta, a melyet Erősdön a Csókáspatak medrében találtak. Bizonyára a Csókástetején levő őstelepről került ide. A kőbalta hosszúsága 12 cm., élének szélessége 58 mm., lyukátmérője 19 mm., vastagsága a lyuknál 27 mm.

Az albisi néprajzi gyűjtés alkalmával dr. László Ferenc múzeumőr egy keresztben álló, kettős élű vörösréz

csákányt is vásárolt, melyet tulajdonosa a „Lőkös“ nevű határrészen, a Bod József tagján talált. Ugyanerről a vidékről Felsőcernátonból és a Bodoki havasról már korábban is jutott múzeumunk birtokába hasonló típusu, vörös-réz eszköz. A csákány hossza 203 mm., nyéllyuk átmérője 30 és 33 mm., vastagsága a lyuknál 29 mm., legnagyobb szélessége közepén 55 mm., a két élénél pedig 36 és 61 mm.

Csoth János torjai birtokos múzeumunkban helyezett el alsótorjai belső telkén földmunka alkalmával talált néhány tárgyat. Ezek közül 1 darab agyagból készült, nyéllal ellátott edénysimitó szerszám, 1 darab orsónehezék, 2 darab törökő, 1 darab agyagedényke, 1 darab csupor, 1 darab füles fazék, 2 darab edénytöredék a telek utfelőli részéről került elő, a többi: 2 darab bronzsarló, egy darab fülestokos bronzvéső és 1 darab őrlőkő — a telek hátsó részéről. A bronzsarlók kampós nyulvánnyal vannak ellátva s az u. n. erdélyi tipushoz tartoznak. (Hampel: Bronzkor Emlékei. XV. 4—5, CXLVIII. 1.)

Az udvarhely megyei múzeumtól átvett őskori tárgyak közül felemlítjük a következőket: Durván csiszolt kőcsákány, Oroszhegy: Csereoldal. — Csiszolt kőcsákány gránitból, Zetelaka: Szikaszó-völgy. — Csiszolt kőfokos, Firtos hegy. — Cserépedény töredékek a szombatfalvi rétről. — Rénszarvas-agancs, Vécke. — Szarvasagancs, Alsósíménfalva. — Budváráról: Szarvasagancsból alakított 1 drb kalapács. — 1 drb csiszolt kőfokos. — Edénytöredékek. — 1 drb párkányrészlet agyagból. — 1 drb kézi őrlőkő. — Budvár helyszínrajza. — Ismeretlen lelőhelyről: 4 drb kis kőeszköz. — 3 drb kőbalta töredék. — 4 drb agyagból való hálósúly. — 5 drb agyagedény töredék. — 25 drb tüveg- és kögyöngy. — 1 drb vas nyilhegy.

Római kori régiségeink csoportja az 1909-ik év folyamán Udvarhely vármegye egy pár itevonatkozó értékes darabján s néhány a sepsiszentgyörgyi Epres-tetőről, Oltszemről, Bereczkből és az eresztevényi Elővölgyből behozott darabon kívül főképen a sataókából gyarapodott.

362 esztendeje immár, hogy a nagytudományu magyar

humanista és államférfiu Verancsics Antal Brassó városának s közvetve Székelyföldünknek is híres reformátorától, Honterus Jánostól értesítést kért azon Kézdiszékben fekvő nagyon régi városról (urbis pervetustae), melynek épületei akkor még részben állottak s arról az ott talált ércabláról, vagy katonai elbocsátó levélről, melyet Verancsics értesülése szerint Kézdiszékben Brassóba, Honterushoz vittek s melynek megismerésére erős vágyakozás (pium desiderium) szállotta meg a tudós humanista lelkét.

Ez idő óta, főleg a XIX. század folyamán több ízben járta be a tudós világot a vármegyénk területéről kikerült római régiségek hire.

Az Orbán Balázs kutatásai után pedig igazán nem maradhatott senki kétségben a felől, hogy vármegyénk területe hosszú időn át az imperium Romanumhoz tartozott.

Félszáz esztendő telt el immár az Orbán Balázs kutatásai óta is s e félszázad ismét sok római emléket hozott felszínre s ha az addig napvilágra került emlékek jóformán kivétel nélkül idegenbe kerültek, az utóbbiak közül már több értékes darabot múzeumunk római csoportjában őrizhetünk.

Számottevő rendszeres ásatás azonban, melynek szükségét már Orbán Balázs is fennen hirdette, mindezideig nem történt Daciának e főleg hadtani szempontból annyira fontos s ezért rendszeresen őrzött és castrumokkal is megerősített nevezetes pontján.

Tervbe vettük azért a koronként múzeumunkba került római emlékek leírása mellett a római kori lelőhelyek rendszeres kutatását.

Munkánkat az 1909-ik év őszén a komollói castrumban kezdtük.

Komollói
ásatás.

E római kori ásatásokat Komollón s utóbb Sepsimagyaróson Csutak Vilmos múzeumőr végezte, de a komollói ásatásnál dr. László Ferencz múzeumőr is ismételtlen közreműködött, sőt a végzett munkálatokat Gödri Ferencz igazgatóválasztmányi elnök is megtekintette.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a vármegyénknek csaknem közepében Sepsiszentgyörgytől m. e. 10 km.-re, a brassó—

bereczki vasutvonal Angyalos nevű állomásától m. e. két km-re, közvetlen a brassó—bereczki országot mellett s így minden irányból könnyen megközelíthető komollói castrumban jóformán csak próbaásást végeztünk az 1909-ik év őszén. Ha az idáig elég szép számban (212 drb) előkerült különböző római tárgyak nem képviselnének már egymagukban is különösebb értéket, a Székely Nemzeti Múzeumra s talán a magyar tudományra nézve már csak azért is értékesek, mert ismerjük előkerülésük összes körülményeit s egyebektől eltekintve, későbbi publicálásuk nekünk is alkalmat fog szolgáltatni, hogy anyagi és szellemi erőnkhez képest mi is egy követ tegyünk a magyar tudományosságának Daciáról szóló épületéhez.

Eddigi próbaásatásunkat azért szándékunkban van az 1910-ik év folyamán tovább folytatni s mindenekelőtt a kettős bejárati porta principalist s a porta két oldalán álló hiányzó kapubástyák alapfalait fogjuk napvilágra tárni.

Az eddigi ásatásból múzeumunk a következő tárgyakkal gyarapodott: állati csont 24 drb, fedélcserép 74 drb, téglá 3 drb, edénytöredék 84 drb, feliratos kő 1 drb, üvegdarab 10, vasszeg 5 drb, vaskarika 2 drb, nyilhegy 1 drb, késpenge 2 drb, vaspánt 1 drb, fibula 1 drb, rézlemezke 1 drb, tű 2 drb, bronzérem 1 drb.

A Komollón megkezdett ásatások igen széles körben több tekintetben már is gyümölcsöző érdeklődést keltettek.

Mindenekelőtt alkalmul szolgáltak azon nem kis fontossággal bíró feladatunknak teljesítésére, hogy oly körben is terjesszük a múzeális eszmét s oly körből is szerezzünk múzeumunknak barátokat, sőt munkatársakat, melyek idáig, tőlünk és kulturális fontosságú munkánktól jó részt távol tartották magukat, már csak azon természetes s így igen könnyen érthető oknál fogva is, hogy vajmi keveset tudtak rólunk és múzeumunkról.

Hivatkozunk itt az Imreh Benedek komollói áll. iskolai tanító nevére, a ki mind a komollói, mind a sepsimagyarosi ásatásnál teljesített önzetlen szolgálataival valóban nagy hála kötelezte múzeumunkat. Vajha szerencsések lehetnének

sok ily fáradhatatlan, derék munkatársat szerezni múzeumunknak vármegyénk művelt, derék tanítói karából! . . .

Ezt a körülményt, — a mikor szerencsétlen helyiségviszonyainknál fogva gyűjteményeink nagyrésztben padlásokon, pincékben és leszögezett ládákból hevernek s így — mondhatni — rendszeresen elzártnak a nagy közönség szemei elől s a mikor állandó otthonunk felépítésével kapcsolatosan múzeum-egyesületet akarunk alakítani, egyáltalán nem lehet kicsinyelnünk.

Magyarósi
ásatások.

A Komollóval szomszédos községek lakosságának munkálataink által felkeltett érdeklődése juttatta a többek közt Sepsimagyarósról azt a három darab római vízvezeték csövet birtokunkba, melynek nyomán Csutak Vilmos múzeumőrnek november 2-án és 3-án Sepsimagyaróson két egymástól függetlennek látszó római vízvezeték útját sikerült jókora szakaszon feltárni.

Ily kiszállásaink, a mikor ismét alkalmat nyújtottak új barátok szerzésére, mindig a legkülönbözőbb emlékeket is juttatták birtokunkba, melyek a véletlenül hozzánk beküldötteknél már csak azért is értékesebbek, mert a helyszínén az illető emlékek lelő helyének és lelő körülményeinek feljegyzése mindig könnyen módunkban áll.

A magyarósi ásatás eredménye. 1. A köztütből: ép vízvezetékcső 15 drb, törött 7 drb; 2. A Mátéskut vizét levezető vezetékéből 6 drb ép és 4 drb törött vízvezetéki cső. Egyébiránt munkánkat Sepsimagyaróson sem fejezhattük be s ezért arról csak jövő évi jelentésünkben fogunk behatóbban megemlékezni.

Római gyűjteménycsoportunk gyarapodása az udvarhelyvármegyei múzeum anyagából a következő:

Egy oltárkö felső része, Homoród-Karácsonfalváról. — Feliratos kő-ülöszék (?). Találták Homoród-Karácsonfalván, a köves bérceken. (Többet ismertették.) — Feliratos Marsoltárkö Tarcsafalváról. — Székelyudvarhelyi római fürdőben talált gemma gipszöntvénye. — Ugyanezen gemma sztaniolenyomata. — A székelyudvarhelyi római fürdőben talált gemma fényképe (nagyobbitva).

Közép- és újabbkori régiségek: Háromszék vármegye területe igen gazdag a középkori és újabbkori, de ma már jórészt romokban heverő történelmi emlékekben.

Egy „A középkori várakról“ cím alatt, legújabbban megjelent összehasonlító munka szerint, — mit a magyar tud. akadémia történelmi bizottságának megbízásából éppen múzeumunknak volt nagyérdemű öre, Nagy Géza vizsgálta felül és rendezett sajtó alá, — Háromszék megyét klasszikus emlékekben csak Nyitra megye múlja felül, hol 72 vár- és Tolna megye, hol 69 vár van, míg a Háromszék megye 61 várral szemben pl. Udvarhely megye 40-el, Csik megye csak 22-vel, Maros-Torda 45-el és Torda-aranyos csak 20 várral szerepel az egész ország várairól szóló összeállításban.

Jó félszáz esztendő múlt immár az idő végtelenébe, mióta Orbán Balázs a Székelyföld és Háromszék megye egész területét bejárva, éles szemmel, hazafias tollal és a korabeli tudományosságának összes eszközeivel megvizsgálta, lerajzolta és leírta ilyenemű összes emlékeinket.

Fájdalom, már eddigi aránylag csekély terjedelmű vizsgálataink és kutatásaink is arról győzték meg, (Herecz-, Kincses-, Vápa-, Somkő-, Bálványos- és Szentlélek vára, a Tarnóczy- vagy Mikes-kastély, bereczki-, komló-i castrum, Borzvára és Szacsva-vára stb.) hogy a rohanó idő és a mindenütt materiát kereső s mindenben felhasználható materiát látó emberek tudatlanságból táplálkozó vandalizmusa egymásután rombolja, döntögeti porba legdrágább emlékeinket; pusztítja el nem dicstelen történelmi múltunk egy-egy ékesen szóló, drága darabját.

És vajjon vigasztalhatjuk-e magunkat azzal, hogy szerte az országban folyik e vandal munka s illetékesek ajkáról oly gyakran hallhatjuk és tollából olvashatjuk a keserű panaszt és kifakadást?! . . .

Még meglevő emlékeink megmentése érdekében azért gyors cselekvésre van itt szükség s e munkának tetemes része is a Székely Nemzeti Múzeumra vár! . . .

Munkánkat több irányban és többféle eszközzel kell végeznünk.

Élő szóval, a hol lehet s a mennyire időnk és erőnk engedi és irással, a hová nem hathat el kérő és figyelmeztető szavunk. Mindenekelőtt pedig újabb és újabb munkatársak szerzésével.

Mert meg kell tanítanunk és meg kell nyernünk mindenkit természeti és történeti emlékeink megbecsülésére s ezzel megőrzésére és fentartására.

E célból minél előbb meg kell ismertetnünk összes értékes emlékekeinket vármegyénknek minden rendű és rangu lakosával, egyesekkel és testületekkel, de egyuttal mindazokkal is, kik bár időnként megfordulnak természeti ritkaságokban és történeti emlékekben páratlanul gazdag Székelyföldünk területén.

Valóságos szégyen, hogy Orbán Balázs nagyértékű munkáján kívül, mely egyébiránt ma már könyvészeti ritkaság s így régóta kiment a közhasználatból, egyetlen számottevő történeti munkánk nincs, mely legalább Orbán Balásznak derék munkáját mindenben pótolhatná vagy helyettesíthetné.

Sőt még valamire való tájékoztatónk, vagy kalauzunk sincs, melynek vezetése mellett bár legértékesebb emlékeinkhez elzarándokolhatnánk.

Mindezt a munkát azonban, melyet a fennebbiekben csak röviden jeleztünk, nem lehet néhány nap, sőt még néhány esztendő alatt sem elvégezni.

De meg kell kezdenünk s épen a Székely Nemzeti Múzeumból, mert nekünk kötelességünk s talán első sorban a tegnapot a mával és a holnappal összekapcsolni; nekünk hivatásunk összes gyűjteményeinkkel, minden szavunkkal és minden írásunkkal a történeti folytonosságot ápolni, hirdetni s a menyiben módunkban áll, ezt fentartani s a jövőre nézve is biztosítani.

Örömmel jelentjük, hogy bár ily irányu munkánkat számokkal és statisztikával nem tudjuk kifejezni, az 1909-ik esztendő e tekintetben sem mult el minden eredmény nélkül.

Szerettük volna módját ejteni s ebben az irányban illetékes helyen lépéseket is tettünk, hogy igen értékes 6 drb

keleti szőnyegünket már most kijavíttassuk, hogy az új épületben a közönség izlésének fejlesztésére és gyönyörködtetésére azonnal kiállíthassuk.

Fájdalommal kell jelentenünk, hogy anyagi erőnk elégtelensége miatt, hiszen legalább is 2000 koronára volna szükségünk, tervünket az 1909. évben nem valósíthattuk meg, de nem mondtunk le a jövőre nézve a reményről s eddig is lépéseket tettünk ujaknak szerzésére s hisszük, hogy jövő évi jelentésünkben már gyűjteményünknek értékes megnövekedését fogjuk jelenteni.

Gróf Nemes János hidvégi nagybirtokos costume-adományáról, melyhez múzeumunk régi jó barátja, Kolumbán Ferenc hidvégi ref. lelkész szíves támogatásával jutottunk, jelentésünk 15—16 lapján emlékeztünk meg.

Fegyvergyűjteményünk részére Albisból egy török kardot s Kökösből egy, az Egermege nevű határreszen talált XIV. századbeli kardot vásároltunk. Utóbbi fegyvergyűjteményünknek egyik legértékesebb darabja s így megszerzését nagy nyereségnek kell tekintenünk. Még nagyobb nyereségnek tartjuk azt a Benke Géza eresztevényi földbirtokos által ajándékozott honfoglaláskori kengyelvasat, melynek főképp az oly régóta végleges eldöntés nélkül vitatott székely kérdés szempontjából való rendkívüli értékét csak az a sajnálatos körülmény csökkenti, hogy a megtaláló, Kесе Albert tisztartó által megjelölt lelőhelyen és környékén 1909. őszén épen az ő előzékeny közreműködésével végzett ásatás csak egy praehistorikus sirkamrának a felfedezésére vezetett, mint erről jelentésünknek praehistorikus fejezetében már megemlékeztünk.

Udvarhely vármegye letétjéből kiválnak a következő közép- és ujkori tárgyak :

A firtosi klostrom kapujának lakatja 1780. tájáról; a 62. számú cs. és kir. gyalogezred régi zászlójának keretbe foglalt utolsó foszlánya; A nagygalambfalvi középkori templom (ma ref.) pastoforiuma (szentségháza) kőből; a pellengerre állítottak szégyentáblája. Egyik oldalán: „Isten szent nevét káromló“, a másik oldalán: „Erkölcstelen fiu“ felirással;

(a vármegyei levéltárból.) az udvarhelyszéki székelyek által kovácsolt s 1848/49-ben a szabadságharc folyama alatt használt lándzsa ; Bardoc-szék 1830-ból származó pecsétnyomója Udvarhely-szék címerével és latin körirattal ; bilincs Oklándról ; címeres pecsétgyűrű ezüsből, a Firtos hegyen találták ; csiszolt üvegpohár, Kornis János gr. erdélyi gubernator szájöblögető pohara, csonka kályhacsempe a XVII. századból, Székelyudvarhelyről, egy pad előlapja Székelyudvarhelyről. Egy rend magyar ruha, melyet báró Orbán Balázs viselt, attila, egyszerű fekete mellény, egyszerű fekete nadrág, egyszerű fekete nyakkendő fehér arany rojttal, egy pár csizma ; fegyverzár a török időkből, gróf Székely László huszártiszt tarsolya 1793-ból, Erdély himzett címerével, Kis Zsigmond ajándéka Alsósiménfalváról ; kard tokkal 1747-ből ; két porcelán korsó, Kornis János erdélyi gubernator tulajdona volt ; láncos buzogány, (a vm. levéltárból) ; láncos hadi buzogány, találták a muzsnai határon, mérleg aranypénz súlyának meghatározására (a vmegyei levéltárból), pecsétnyomó, felirata : „Udvarhelyszék Homoród kerületi királybíró pecsétje. 1867.“ ; pecsétnyomó, felirata : „Udvarhelyszéki első kerületi királybíró pecsétje“ ; régi kard Homoródmásról ; régi kés és villa, Medgyesről ; Udvarhelyszék pallosa (a vm. levéltárból), Udvarhelyszék 1757-ből származó bélyegzője a szék címerével és latin körirattal ; Udvarhelyszéknek 1757-ből származó pecsétnyomója a szék címerével és latin körirattal ; vaslakat, állítólag Firtosvárból.

A régiségtár gyarapodása ajándék útján a következő: Barabás László: 1 drb csempetöredék. Benke Géza, Eresztevény: 1 drb lándzsa vasból, 1 drb honfoglaláskori kengyel. Találták Eresztevényen a Zádogostetőn. Berde Zoltán 34 drb edénytöredék, 3 drb szuvas-töredék, 1 drb szarvasagancsból átfurt tör, 22 drb csempetöredék. Találták Berde Károly belső telkén, a csűr mellett. 2 drb kengyel. 1 drb szarvasagancs puskaportartó, Bodali Pál, Uzon: Bodali Pál telkéről a Márk-utcában. 1 drb cserépkorsó 2 bütyökkel, 1 drb füles korsó. Butyka János, Zabola: vasból tüttartó 2 tüvel. Találták:

Domokosfalván, (szőrcsei határ). C s á k á n y Dávidné : 1 drb törös kés. Dr. D a d a y Vilmos : 1 drb orsónehezék, agyagból. Sepsiszentgyörgy Erősoldal. Dr. D a d a y Vilmos utján S i k ó Béla : 1 drb kard vasból, Sugástól K-re, Vizárka. D o b a i Béla : 1 drb kovás pisztoly, Oltszem. F a l k a József, Illyefalva : 14 drb edénytöredék, 1 drb kanálnyel. Találták Illyefalván a Forrásdombon. G á b o r Gyula, Csikszépvíz : 1 drb pecsétnyomó. G y á r f á s Győző : 6 drb római téгла Bereckből, 1 drb mammutcsont Sepsiszentgyörgy, Olt medre. H a d n a g y Gerő : 1 drb agyagkup, találták Maksán Csutak János udvarán. 1 drb mázos fedőcserép. H a m a r Lajos, Kálnok : 1 drb pecsétnyomó. H á r o m s z é k v á r m e g y e a l i s p á n j a : A 2-ik székely huszárezred cimere kötáblán. A méntelep telkéről. H i b b j á n János : 1 drb csiszolt homokkő. H o f f m a n n Géza, Köpecz : 4 drb bomba vasból, találták a Szénbánya területén. Ugyanonnan 3 drb őrlőkő, egy bronzüst részei, edénytöredékek és állatcsontok. H o r v á t h István és társai gyűjtése : 81 drb bronzkori jellemző edénytöredék, 2 drb kovaszilánk, 2 drb csontár, 1 drb kőkés töredéke, 1 drb kőnucleus, Sepsiszentgyörgy : Őrkő. H o r v á t h Sándor : 1 drb párkánytégla. I m r e h Benedek : 1 drb hálónehezék Komollóról. I m r e h István : 1 drb jeligés lakat vasból. J a n c s ó Ferencz : 1 drb kőbalta. Találták Magyaróson Ivánka-alja, Hódvilág határrész. Homárkától 50 m-re. J o o s Imre : Bomba töredék, Sepsiszentgyörgy, dohánygyárral szemben fekvő oldal. K e n d e József : 1 drb Sarkantyutaréj vasból. Találták Oltszemen : Felsőhatár. L á z á r Endre : 1 drb őrlőkő, Dálnok : Kisvölgy. K e l e m e n Lajos : Bartha Miklós képe, 1 drb fénynyomat, az 1848. országgyűl. küldöttség tagjainak képe, Vesselényi Miklós képe. K i s s Péter, Csikszereda : 8 drb edénytöredék, 1 drb csont. K o m l ó s i Ernő, Bereczk : Castrum : 3 drb római téglatöredék, 1 drb edénytöredék. K ö v é r József : pisztoly végéről 1 drb bronzdisz. Dr. L á s z l ó Ferencz : 1 drb római üveg (Gyulafehérvár). Tojás alakú, simított felületű obszidián parittyakő (?) Találták Oltszemen, szántás közben. M a g y a r i Károly, Maksa : 1 drb agyagkup, 1 drb buzogány, 1 drb orgonadisz. (Rész-

ben vásár). M a l m o s Andor : 1 drb kályhafiók Kőkösből. M á l i k József : 1 drb mentegomb öntőmodell 1848-ból. M á l i k Loránd : Gyãrfás Lajos 1848/49-es főhadnagy fényképe. M á t i s Bálint, Zajzon : pipa, 1848 felirással. M e n y i János : 4 drb edénytöredék, Oltszem és Málnás között az uttól balra. M i h á l y F. Oltszem : 1 drb ezüst gyűrű. N a g y Béla : 1 drb Obszidián nucleus. N e m e s Dezső, Réty : 1. T ö r ö k r é t j e : 1 drb szarvasagancs alakitva, 1 drb agyagpecsétlő, 1 drb kanáltöredék, 1 drb edénybütyök, 1 drb agyagvályu, 8 drb edénytöredék, 1 drb kulcs vasból, 1 drb vas töredék, 1 drb ezüst pityke (kör alakú lemez, átmérője 3·5 cm.), 1 drb talpcsöves edény (csonka), 2 drb fazéktöredék, 1 drb tálcaska. 2. M á r t o n Lajos tagjáról : 1 drb kulcs vasból, 14 drb csempetöredék, 8 drb edénytöredék. 3. V a r g a János földjéről : 2 fülű fazék ; 4. V a r g a Ferencz telkéről : 1 drb vasszeg. P o t s a János : 1 drb füles-tokos balta bronzból. R á c z József : Szarvasagancs darab Benedekmezejéről. R e z n e k Károly : Komolló, felső faluvége „Dobouka“ határ rész : Tál töredéke 1 drb, edényszád 1 drb, edénytöredék 3 drb. S a l a m o n Antal : Keresztcsont, Sepsiszentgyörgy, Epresterő, 1 drb. S e p s i s z e n t g y ö r g y város tanácsa : 3 drb mozsárágyu. S i g m o n d János : 1 drb koporsószeg a lécfalvi régi temetőből. S i k ó Béla : 1 drb átfurt homokkő, Sepsiszentgyörgy, Gernád-utca. S i p o s László : 1 drb fejes vasgyűrű. S v é d a József : 1 drb sarkantyu, Sepsiszentgyörgy. 1 drb egy csövű puska. S z e n t i v á n y i Gábor, Szentivány-Laborfalva : 1 drb edénytöredék, 2 drb őskori őrlőkő. Cipruság Guyon R. sírjáról 1 drb. S z ö c s Ernő : Római padozat-tégla, Várhegy (?) Háromszék, 2 drb. T e u t s c h Gyula Brassó : 1 drb vörös rézből készült spirális tekerecs. Találták : Erősd : Tyiszkhegy. U d v a r h e l y m e g y e i m ű z e u m tól : 82 drb őskori, 5 drb római, 40 drb közép- és újkori tárgy. Ű t ő Barabás, Egerpatak : — Oláhülés : 5 drb edénytöredék, 1 drb kanálnyíltöredék, 1 drb szarvasagancstöredék, 1 drb agyagidolum, 1 drb állatfej. V a j n a Dezső : 1 drb kovás puska, Gidófalva. Z a y z o n György : 1 drb agyag-nehezék, Karatna. Z a t h u r e c z k y László : 1 drb bronz-

gyűrű, Eresztevény. Z a t h u r e c z k y Gyula: Nagyvárad
Gyulay Lajos pipája (faragott), 1 drb. Z s i g m o n d Béla:
zabla vasból, találták Kököson, az Egermegében félméter
mélységben; agyagból 1 drb kupocska, átfurva, 1 drb pipa.

É r e m g y ű j t e m é n y ű n k részére a Magy. Numizm.
Társulat éremvásárán 193 drb magyar és erdélyi ezüstérmét,
alkalmilag egy macedoniai ezüstérmét, egy erdélyi ezüst
emlékérmét, más alkalommal megint 5 drb erdélyi ezüstér-
mét és 2 drb erdélyi aranyérmét vásároltunk. Sepsimagyarós-
ról szintén vásárlás útján jutott birtokunkba a község hatá-
rában kapálás alkalmával előkerült két darab római arany-
érem, melyek közül az egyik Nero-, a másik Domitianus
aranyérme (Wellenheim: 9712 és 10,088).

A z é r e m g y ű j t e m é n y t ajándékaikkal gyarapítot-
ták: B a g o l y Lajos, Fotosmartonos: 1 drb osztrák ezüst-
érem. B a r t h a Béla: 1 drb magyar emlékérem. Dr. B á -
l i n t Gábor, Nagyvárad: 57 drb külföldi érem. B e r n á d
N., Oltszem: 3 drb római bronzérem. C s á k á n y Dávidné:
12 drb magyar rézérem. C s o b o t h János, Torja: 10 drb
érem. C s u t a k Vilmos: 12 drb ezüst és réz magyar érem.
D i é n e s Lajos: 4 drb magyar ezüstérem. E b e r g é n y i Gyula,
Kovászna: 1 drb pápai rézérem F i n n a József: 1 drb osztrák
ezüstérem. F r i e d m a n n Gy.: 6 drb ezüstérem. G á b o r Gyula,
Csikszépviz: 89 drb vegyes magyar rézérem, 2 drb Kossuth-
bankó, 1 drb osztrák 5-frtos, 2 drb 1-frtos 1882. G á l l Béla:
6 drb osztrák rézérem, 2 drb romániai rézérem. G ö d r i F e -
rencz útján Hochman Jakab: 1 drb magyar ezüstérem a kézdí-
vásárhelyi leletből. H a m a r Lajos, Kálnok: 1 drb rézérem.
H a u s e r László: 1 drb magyar rézérem. H a v a d t ő i
Gerő: 1 drb erdélyi ezüstérem, 1 drb magyar emlékérem,
8 drb osztrák rézérem. I m r e Árpád, Illyefalva: 3 drb ma-
gyarezüst érem, 1 drb görög ezüstérem. J a n c s ó István:
1 drb magyar ezüstérem, 1 drb lengyel ezüstérem, 2 drb
magyar és lengyel ezüstérem. J a n c s ó Mózes: 7 drb ma-
gyar ezüstérem, 40 drb XVI. századbéli érem. K e n d e
József: egy drb magyar ezüstérem. Dr. L á s z l ó Ferencz:
6 drb magyar és osztrák ezüstérem. K e l e m e n Lajos:

3 drb ezüstérem a kézdivásárhelyi leletből. Körtvélyfái S., Földvár: 1 drb görög ezüstérem. Mátis Andre: 6 drb magyar rézérem. Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége: 1 drb bronz plaquette. Nagy Zoltán: 5 drb érem. Nemes Dezső: 1 drb lengyel ezüstérem, 2 drb magyar ezüstérem, 5 drb magyar emlékérem, 1 drb római bronzérem, 1 drb osztrák ezüstérem, 8 drb osztrák rézérem, 1 drb 5 frtos Kossuth-bankó. Szász Kálmán: 6 drb rézérem. Szendrei Kálmán: 1 drb ezüstérem. Szini Andor: 1 drb angol sárgaréz érem. Tóth Ferenc: 6 drb külföldi rézérem, 1 drb Máriás ezüstérem, 1 drb római ezüstérem, 7 drb római bronzérem. Török Andor, Kézdivásárhely: 1 drb ezüstérem. Udvarhelymegyei múzeumtól: 769 drb érem és pénzjegy. Vajna Lajos: 2 drb osztrák rézérem, 1 drb ezüstérem. Zayzon Ferenc: egy drb olasz ezüstérem.

Éremgyűjteményünk gyarapodására 1908-ban: 77 drb. Ebből vétel: 9 drb, a többi ajándék. 1909-ben összesen: 1246 drb. Ebből vétel: 196 drb, ajándék 271, letét: 779 drb.

A régiségtár és éremtár összes gyarapodása 1908-ban: Ásatás vagy vásár útján 2064 drb, letét útján — drb, ajándék útján 162 drb, összesen 2226 drb. Ebből a) őskori régiség 2069 drb, b) római régiség 58 drb, c) közép- és újabbkori régiség 19 drb, d) modern kegyeleti tárgy 3 drb, e) érem és pénzjegy 77 drb. Az 1909. évi gyarapodás: Ásatás vagy vásár útján 741 drb, letét útján 919 drb, ajándék útján 601 drb, összesen 2261 drb. Ebből a) őskori régiség 611 drb, b) római régiség 269 drb, c) közép- és újabbkori régiség 127 drb, d) modern kegyeleti tárgy 8 drb, e) érem és pénzjegy 1246 drb.

III. **Néprajzi gyűjtemény.** A Székelyföld néprajzi anyagának összegyűjtését tovább folytattuk. 1903-ban kezdtük meg ezt a munkát. Öt év alatt annyira haladtunk, hogy Háromszék- és Udvarhelymegye legnagyobb részét bejárhattuk s Csikmegye néhány községében is végezhattünk gyűjtéseket és néprajzi felvételeket. Dr. László Ferenc múzeumőr 1908. augusztus 11-én Székelytamásfalván és december

23-án Kézdivásárhely község területén végzett gyűjtéseket. A gyűjtés eredménye: 1. Székelytámasfalváról: Csigakarika 1 drb, guzsaly 4 drb, békó 1 drb, kalapács 2 drb, vascsákány 1 drb, sompálca irott 1 drb, porong 2 drb, nagykalán 1 drb, csürkapu-zár 2 drb, háromágu szigony 1 drb, bocskorlyukasztó 1 drb, evővilla 1 drb, vetőllő 1 drb, csiholó acél 1 drb, kengyel 4 drb, puska 1 drb, ajtókócs 1 drb, sőtartó 1 drb, pisztoly 1 drb. Összesen 28 drb. 2. Albisbóli: 8 drb irott porong (2 drb Vass Béla ajándéka), 1 drb céh-korsó, 4 drb irott guzsaly (1 drb Vass Béla ajándéka), 1 drb irott sulyok, 1 drb beretvatok, 1 drb faragott pálca, 2 drb varrottas párnafej (1 drb Vass Béla ajándéka), 1 drb varrottas lepedőszél, 3 drb gereben, „héhell“, „pác“, 1 drb bokaj kancsó. Összesen 26 drb.

Alkalmi vásár Kalotaszeg vidékéről: 3 drb varrottas kendőszeg, 2 drb varrottas kendő, 1 drb varrottas terítő. Vásárlás útján gyűjteményünk még 8 drb fényképpel és Bátky Magyarország néprajzi fali térképével gyarapodott. A fényképek Sepsiszentgyörgy területéről régi székely házak fényképei. Adományok útján székely szőttes gyűjteményünk 16 drb-bal, festett tojásgyűjteményünk 31 drb-bal gyarapodott. Az adományok közül legelső sorban említjük fel a gróf Nemes Jánosné sz. gróf Bethlen Polyxena urnő által adományozott 12 drb háztartási eszközt és fonó-szövő szerszámot, u. m.: tekerőlevél, fonókerék, tambour-ráma, ágymelegítő, koppantó, olaj mécses, dohányvágó, cukorvágó, fából készült óra, kávéőrölő, fonókerékhez szalag, (mindannyi 1—1 drb). Adományok még a következők: Berde Zoltán, Fotos: 4 drb bokaly kancsó, 1 drb fakupa. Hadnagy Gerő, Maksa: 1 drb csempe, Horváth Sándor: 1 drb gyöngydisz. Kárpáthi Ignác, Árkos: 1 drb festett, beégetett diszítésű doboz, 1 drb borotvatartó. Dr. László Ferenc: 17 drb irott tojás Előpatakról és Árapatakról, 16 drb székely szőttes mintadarab, csiholó acél. Mihályfalvi J., Sepsimartonos: 1 drb bokaly kancsó. Nemes Dezső: 1 drb bokaly kancsó. Pál Sándorné, Kisgalambfalva: 2 drb asztalkendő, házi szőttes. Sipos Miklós, Kézdivásárhely vidéke: 14 drb irott tojás. Springer Ignác,

Egerpatak : 1 drb dohányvágó szerszám. V i l i k ó Zsigmond, Székelytamásfalva : 1 drb faeke, V o l l m a n n Dániel, Gyergyótekerőpatak : 2 drb bokaly kancsó.

A néprajzi gyűjtemény összes gyarapodása 1908-ban 76 drb. Ebből vásár 55 drb, ajándék 21 drb. Az 1909. évi gyarapodás az udvarhelymegyei gyűjtemény anyagával együtt vásár útján 9 drb, letét útján 14 drb, ajándék útján 99 drb, ö s s z e s e n 122 d r b.

IV. Képzőművészeti csoportunk szintén gazdag gyarapodást nyert. Múzeumunk egyik igaz barátja, Kammerer Ernő orsz. felügyelő az orsz. magyar szépművészeti múzeum igazgatója, kulturális törekvéseink méltányolásául a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternél szíves volt kieszközölni, hogy nagyhirű székely festőművészeinknek, Barabás Miklósnak, egy kiválóan sikerült, igen értékes alkotása, alapi Salamon Lajost ábrázoló pompás arcképe, mint állami letét múzeumunkban nyerjen elhelyezést. A gyönyörű festményt 2000 korona értékben leltárunkba iktattuk s az új múzeumi épület felépítéséig a Székely Mikó-Kollégium internatusi elnöki szobájában függesztettük ki, a hol most élő kiváló festőművészeinknek, Gyárfás Jenőnek, múzeumunk halhatatlan emlékü alapítóját, özv. Cserey Jánosnét és felügyelőbizottságunk néhai nagyérdemű elnökét, hatolykai Potsa Józsefet ábrázoló pompás festményei is kifüggesztve vannak.

Ezenkívül a Jókai-nyomda részvénytársulat 25 daraból álló, székelyföldi diszítésű motívumokról készített kliségyűjteményt adományozott.

V. Természetrajzi gyűjteményünk részére alkalmmilag a Székelyföld területéről néhány emlős állatot és madarat vásároltunk s azokat, valamint az ajándék útján szerzetteket is preparáltattuk. Ezek a következők : E m l ő s ő k : Vidra, *Lutra vulgaris*, Egerpatak ; menyét, *Mustela vulgaris*, Egerpatak ; vadmacska, *Felis catus*, Előpatak ; vidra, *Lutra vulgaris* him, Oltszem ; medve, *Ursus Arctos* juv. (Elekes Béla ajándéka) ; nyest, *Mustela foina*, Oltszem ; vadmacska, *Felis catus*, 2 drb Oltszem ; mókus, *Sciurus vulgaris* 3 drb, Oltszem ; menyét, *Mustela vulgaris*, Oltszem. M a d a r a k : Közönséges ölyv,

Buteo buteo, Oltszem; parlagi sas, Aquila heliaca, Illyefalva; kékes rétihéja, Circus cyaneus, Gidófalva (Gábor Péter ajándéka); fekete sas, Aquila maculata, Gidófalva (Gábor Pál ajándéka); közönséges kakuk, Cuculus canorus, Sepsiszentgyörgy (Benkő Pál ajándéka); erdei szalonka, Scolopax rusticola, Sepsiszentgyörgy (Benkő Pál ajándéka); szürke gém, Ardea cinerea, Sepsiszentgyörgy; haris, Crex crex juv., Aldoboly; vörös gém, Pyrrherodias purpurea, Aldoboly; szürke réti héja, Circus pygargus, Sepsiszentgyörgy (Benkő Pál ajándéka); sarki buvár, Colymbus arcticus, Sepsiszentgyörgy (Benkő Pál ajándéka); nagy tarka harkály, Dendrocopus major, Oltszem; kukik, Athene noctua, Oltszem. G y á r f á s Gyöző adományából: nagy lilik, Anser albifrons juv., Sepsiszentgyörgy; bőjti réce, Querquedula querquedula; bibic, Vanellus vanellus; közönséges lappantyu, Caprimulgus europaeus; fogoly, Perdix perdix; szalakota, Coracias garrulus; szarka, Pica pica; gyöngybagoly, Strix flammea; bagoly 2 drb; selyemfark, Ampelis garrulus; karvaly, Accipiter nisus. — Közönséges ölyv, Buteo buteo 2 drb, Nagyborosnyó; szajkó, Garrulus glandarius, Oltszem; közönséges havasi szajkó, Nucifraga caryocatactes, Oltszem; örvös rigó, Merula alpestris, Oltszem; vörös gém, Pyrrherodias purpurea, Gidófalva (Gábor Péter ajándéka).

Dr. L á s z l ó Ferenc múzeumőr B á l v á n y o s f ü r d ő környékén 1909. év nyarán különösen a tőzeges területek növényzete és rovarvilága köréből végzett gyűjtéseket s a mellett a Büdöshegyről való közeteinket is néhány jellemző példával gyarapította. F ó g e l Lajos kolozsvári áll. szakisk. művezetőtől 33 fajból álló erdélyi fagyűjteményt vásároltunk, mely egyszersmind levél-, virág- és termésűjtemény is. Az említettekén kívül az ajándékozók jegyzéke a következő: Benkő Mihály: Szerpentin, Alsó-Rákos, 1 drb. H o f f m a n n G.: Köpecz: Limonit-concretio, Köpecz, 1 drb. H o r v á t h S.: Calcit, Bodok, 1 drb. Dr. L á s z l ó Ferenc: Festékföld, Csikmadaras, 1 drb; Cuprit, Balánbánya, 1 drb; trachitváltozatok, Bükszád: Vápvára. M á t i s Bálint: Kövület mészkőben, Zayzon, 1 drb. N e m e s Dezső: Kagylóliélj, Réty, 5 drb. S c h ö n b e r g e r

N.: Kvarcit, Csikmegye, 1 drb. Tankó Lajos: Vaddisznó-agyar, 1 drb. Udvarhelyvármegyei múzeumtól: 3 drb fatörzs, 11 drb ásvány. Zathureczky Gyula: Medvekoponya, 1 drb. Zulián Péter: Trachitból készült urna, 2 drb.

Az 1908. évi gyarapodás összegezése: állat és állattani készítmény 45 drb, növény 50 drb, ásvány, kőzet 7 drb, összesen **102** drb. Ebből vásár 78 drb, a többi ajándék vagy letét. Az 1909. évről: állat és állattani készítmény 47 drb, növény 50 drb, ásvány, kőzet 25 drb. Összesen **122** drb, melyből vásár 9 drb, a többi ajándék vagy letét.

A jelentésünkhöz mellékelt két táblázat gyűjteménycsoportok szerint Múzeumunk 1908. és 1909. évi összes gyarapodásának a statisztikája.

Gyűjtemények-
ben végzett
munka

Gyűjteménycsoportjainknak már sokszor ismertetett szét-szórtságánál és jórészben raktárszerűleg elzárt voltánál fogva, mi az egyes csoportok egész anyagának áttekintését teljességgel lehetlenné teszi, egyik-másik gyűjteményünkben rendszeres munkát végezni már évek óta teljességgel nem lehet. Csak az 1909. év folyamán javult valamennyire helyzetünk, de a már jelentésünk első részében ismertetett kényszerű költözködés végrehajtása után időnk és munkánk jórészét, az adminisztratívus munkán kívül, átköltöztetett csoportjainknak az új helyiségben való felállítására, az udvarhelyi múzeum anyagának ideszállítása, elhelyezése, a jelzett ásatások, kiszállások foglalták le.

Rendkívül sok időt és még több fáradságot vett igénybe az ásatásokból szerzett 2000 darabot meghaladó gazdag anyag tisztogatása, konzerválása és leltározása. Az erődsi és oltszemi ásatások anyagából rekonstruált edények száma százon felül van. Más segéderő hiányában ezt a ferasztó aprólékos munkát is az ásatást vezető múzeumőr végezte. A leltári számoknak a tárgyakra való ráfestésében való szakértő közreműködésért Vajna Mihály áll. polgári iskolai tanárnak tartozunk köszönettel.

Rendeztük a Turóczy-féle, ugyszintén a két év folyamán szerzett egyéb levéltári anyagot, valamint kéziratainkat is, melyeknek nagyobb része eleitől fogva a könyvtári anyag közé levén elhelyezve, elsősorban szorult rendezésre.

Az összes beérkezett tárgyakat a szükséges konzerválások elvégzése után beérkezésük sorrendjében a Szaporodási jegyzékbe, majd pedig szakok szerint Leltárba vezettük s ennek megfelelően számmal jelöltük. Gondoskodás történik, hogy épségben maradásuk biztosítva legyen. A könyvtári anyagot IV. 1524—1919. és 1920—2380. folyószám alatt; a régiségtárit I. 675—2066. és 2067—2283. folyószám alatt; a néprajzit II. 1678—1744 és 1745—1780. folyószám alatt; a természetrajzit III. 393—441. és 442—457. folyószám alatt; a szépművészetit V. 13—14. sz. a. vezettük be az egyes szakok leltárába. A székelyudvarhelyi múzeumtól átvett könyvtári anyag 1—278. s az egyéb múzeumi anyag 1—223. szám alatt van leltározva.

A gyűjtemények használati statisztikája a Főfelügyelőséghez küldött jelentésünkhöz mellékelve van. Tudományos intézetek s egyesek is többrendben keresték meg Múzeumunkat könyvek, oklevelek és másféle tárgyak használata végett. Mindenik esetben készséggel állottunk a hozzánk fordulóknak rendelkezésére.

Itt említjük meg, hogy Csutak Vilmos és dr. László Ferenc múzeumőr résztvett az 1908. július 14-től augusztus 1-ig Kolozsvárt az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárában dr. Posta Béla vezetése alatt megtartott archaeologiai tanfolyamon, ugyancsak a vele kapcsolatban rendezett boncidai, gyulafehérvári régészeti tanulmányutakon is. Ugyanezen alkalommal dr. László Ferenc a tószegi őstelepen folyó ásatásokat is megtekintette, Csutak Vilmos pedig — jó részben a Székely Mikó-kollegium anyagi támogatásával — 1908. aug. 1-től okt. 1-ig Budapesten és főleg Bécsben archaeologiai és művészettörténeti tanulmányokat és levéltári kutatásokat végzett.

Helyiségeinknek a kiállításra teljesen alkalmatlan volta dacára az 1908. évben sem csökkent a közönség érdeklődése a gyűjtemények látogatásában. Tavasztól őszi ünnepeken és vasárnapokon délelőtt, kívánatra bármikor nyitva lévő piaci bolthelyiségben a látogatók könyve szerint a helyi közönség, nyári időben főképpen az átutazó idegenek nagyszáma szem-

A gyűjtemények használati statisztikája

Archaeologiai tanfolyam, tanulmányutak.

A közönség érdeklődése.

lélte meg gyűjteményeinket. Az 1909-ik évben a költözködés és az új elhelyezkedés következtében csupán szakemberek látogathatták gyűjteményeinket. A nagyszámu adományok is mutatják, hogy mindezek dacára a közönség érdeklődése múzeumunk iránt semmiben sem csökkent.

Az 1908. évi zárószámadás és vagyonmérleg szerint, nem véve számításba a már kimutatott számadási tételeket, melyek a különböző államsegélyekre vonatkoznak, bevételek összege az átfutó tételekkel s a Háromszék vármegyétől kapott évi segélylyel együtt: 4726 kor. 99 fillér; kiadások összege 3822 kor. 76 fillér; pénztári maradvány: 904 kor. 23 fillér.

Zárószáma-
dás, vagyon-
állás.

Az 1909. évben: bevételek összege az átfutó tételekkel s a Háromszék és Csik vármegyétől kapott segélylyel együtt 3705 kor. 82 fillér; kiadások összege: 2899 kor. 89 fillér; pénztári maradvány: 805 kor. 93 fillér.

Vagyon állás 1909. december 31-én: 1. Alapítványi törzsvagyon: 3200 kor. 2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőke: 358 kor. 76 fillér; 3. építkezési alap: (12.000 + 10.000 + 9118:10) 31,118 kor. 10 fillér; 4. pénztári maradvány az 1909. évről: 805 kor. 93 fillér; 5. gyarapítási államsegélyből pénztári maradvány: 317 kor. 49 fillér; 6. építési államsegély kamatokkal együtt: 53,463 kor. 17 fillér; 7. Múzeumtelek értéke: 30,000 kor. Gselekvő állás 1909. december 31-én, a gyűjtemények értékét számításba nem véve, **119263** kor. 45 fillér.

Múzeumi
kiadványok.

Az 1908. évben kiadtuk 1907. évi jelentésünket, továbbá múzeumunk szervezete ügyében Csik- és Udvarhelymegye törvényhatóságához intézett emlékiratunkat.

*

Kedves kötelességünknek teszünk eleget, midőn pártfogóinknak, támogatóinknak, valamint mindazoknak, kik egy vagy más ajándékkal Múzeumunk gyűjteményeit gyarapították, Igazgató-Választmányunk nevében ezen a helyen is hálás köszönetünket nyilvánítjuk.

Az 1908. évi gyarapodás statisztikája.

Gyűjteménycsoportok	Allam- segély- ből sze- reztetett	Állami letét	Egyéb vétel és csere	Aján- dék, hagyó- mány	Egyéb letét	Össze- sen
I. Könyvtár.						
a) Könyvek	41	1	70	572	—	684
b) Hírlapok, egyes hírlapszámok kötetszám	14	—	—	52	—	66
c) Apró nyomtatványok	—	—	—	99	—	99
d) Térképek	—	—	—	4	—	4
e) Kéziratok	—	—	—	—	—	—
f) Oklevelek és egyéb iratok	30	—	—	136	—	166
g) Egyéb könyvtári anyag	—	—	—	—	—	—
Összesen	85	1	70	867	—	1023
II. Régiségtár.						
a) Óskori régiségek	1082	—	933	54	—	2069
b) Római régiségek	—	—	40	18	—	58
c) Közép- és ujabkori régiségek	—	—	—	19	—	19
d) Modern kegyeleti tárgyak	—	—	—	3	—	3
e) Érmek és pénzjegyek	9	—	—	68	—	77
Összesen	1091	—	973	162	—	2226
III. Néprajzi gyűjtemény.						
Magyar néprajzi tárgyak	55	—	—	21	—	76
Összesen	55	—	—	21	—	76
IV. Képzőművészeti gyűjtemény						
a) Szobrok. b) Festmények	—	—	—	—	—	—
c) Rajzok, metszetek d) Iparm. tárgy.	—	—	—	—	—	—
Összesen	—	—	—	—	—	—
V. Természetrajzi gyűjtemény.						
a) Állatok, állatt. készítmények	4	—	24	17	—	45
b) Növények	—	—	50	—	—	50
c) Ásványok, kőzetek	—	—	—	7	—	7
Összesen	4	—	74	24	—	102
Összegezés.						
1. Könyvtár	85	1	70	867	—	1023
2. Régiségtár	1091	—	973	162	—	2226
3. Néprajzi gyűjtemény	55	—	—	21	—	76
4. Képzőművészeti gyűjtemény	—	—	—	—	—	—
5. Természetrajzi gyűjtemény	4	—	74	24	—	102
Végösszeg	1235	1	1117	1074	—	3427

Az 1909. évi gyarapodás statisztikája.

Gyűjteménycsoportok	Allam- segély- ből sze- reztetett	Állami letét	Egyéb vétel és csere	Áján- dék, hagyó- mány	Egyéb letét	Össze- sen
I. Könyvtár.						
a) Könyvek	29	8	103	220	398	758
b) Hírlapok, egyes hírlapszámok kötetszám	—	—	—	3	—	3
c) Apró nyomtatványok	—	—	—	81	18	99
d) Térképek	—	22	—	6	—	28
e) Kéziratok	—	—	—	7	134	141
f) Oklevelek és egyéb iratok	—	—	—	357	19	376
g) Egyéb könyvtári anyag	—	—	—	—	—	—
Összesen	29	30	103	674	569	1405
II. Régiségtár.						
a) Óskori régiségek	81	—	215	220	95	611
b) Római régiségek	32	—	212	21	4	269
c) Közép- és ujabkori régiségek	—	—	5	81	41	127
d) Modern kegyeleti tárgyak ...	—	—	—	8	—	8
e) Érmek és pénzjegyek	2	—	194	271	779	1246
Összesen	115	—	626	601	919	2261
III. Néprajzi gyűjtemény.						
Magyar néprajzi tárgyak	8	—	2	73	21	104
Összesen	8	—	2	73	21	104
IV Képzőművészeti gyűjtemény						
a) Szobrok. b) Festmények ...	—	1	—	—	—	1
c) Rajzok, metszetek d) Iparm. tárgy.	—	—	—	26	—	26
Összesen	—	1	—	26	—	27
V. Természetrajzi gyűjtemény.						
a) Állatok, állatt. készítmények	8	—	—	39	—	47
b) Növények	—	—	—	47	3	50
c) Ásványok, kőzetek	—	—	1	13	11	25
Összesen	8	—	1	99	14	122
Összegezés.						
1. Könyvtár	29	30	103	674	569	1405
2. Régiségtár	115	—	626	601	919	2261
3. Néprajzi gyűjtemény	8	—	2	73	21	104
4. Képzőművészeti gyűjtemény	—	1	—	26	—	27
5. Természetrajzi gyűjtemény	8	—	1	99	14	122
Végösszeg	160	31	732	1473	1523	3919